

CAMBODJA

(blz. 13-20)

In dit
nummer o.a.:

● In gesprek met... lgen H.A. Couzy (2 en slot) ● Andere aanpak ● Worden racisten geboren? ● Regelmaat ● Sleepless in Seattle ● Analfabeet ● Vragen staat vrij ● Een voorbeeld stellen of een voorbeeld geven... ● Popmuziek ● Regen ● Land dat overhoop gaat ● Bluesrocker Monti Amundson ● Gewenning aan geweld ● Boeken

EGO

MAANDBLAD
VAN DE DIENST
HUMANISTISCH
GEESTELIJKE VERZORGING
BIJ DE KRIJGSMACHT

nr. 11, november 1993, 32e jaargang
Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te
storten op postbankrekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist.
Militairen ontvangen het blad op aan-
vraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Klazien van Brandwijk -
Wiltjer, Wim Heij (voorz.), Peter
Samwel, Jos Siersma, Frank Spoelstra,
Jan Sulman.

Vaste medewerkers:

Theo Carree, Arend van Dam, Evert
van Dijk, Gerard van Erkelens, Sabine
Funneman, Cor Hoekstra (CORK),
Pieter de Jager, Tom Janssen, Stef
Kessels, Willy Lohmann, Frits Maas,
Len Munnik, René Nauta, Marco van
Nek, Leonore van Opzeeland, Cor
Out, Tom Pauka, Freek Pol, Rien
Robijns, Karel Roskam, Paul Rutten,
Hans Schonk, Klaas Soesbeek, Jan
Stoof, Wessel Visser, Leon Wecke,
Hans van Wissen.

Eindredactie en vormgeving:

Frank Spoelstra

Redaktiesekretariaat:

Erika Krijt-Leyendekkers

Prepress/Lithografie/Druk:

Brouwer Offset Utrecht b.v.

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71,
3708 GC Zeist, tel. 03404-20906.

Bijdragen in EGO verschijnen op per-
soonlijke titel en vertegenwoordigen
niet noodzakelijkerwijs de visie van de
redactie of de dienst HGV.

Inhoud

Andere aanpak	2
In gesprek met...	
Igen H.A. Couzy (2 en slot)	3
Dienst	6
Popmuziek	7
Worden racisten geboren?	8
Regelmaat (Prikkel)	9
Sleepless in Seattle	10
Analfabeet (In het vizier)	12
Cambodja	13
Regen (gedicht)	21
Een voorbeeld stellen of...	22
Bluesrocker Monti Amundson	24
Vragen staat vrij	25
Land dat overhoop gaat	26
Gewenning aan geweld	28
Boeken	29
Willy Lohmann	32

Foto's voorpagina Klazien van
Brandwijk-Wiltjer,
pag. 21 Gerard van Erkelens

ANDERE AANPAK

Soms lees je van die berichtjes in de krant, waaruit blijkt dat militairen ongehoorzaam zijn aan hun leiders. Onlangs hadden muitende elitetroepen in het Servische bolwerk Banja Luka een greep naar de macht gedaan. Het betrof soldaten van de Zestiende Gemotoriseerde Brigade. Ze hielden de stad bezet met tanks en pantservoertuigen op de strategische kruispunten. Hun akties waren gericht tegen de oorlogprofiteurs. Er is blijkbaar veel te verdienen aan oorlog, zoveel zelfs dat het de bevolking mobiliseert. Dan is men bereid in opstand te komen en tot het uiterste te gaan om gelijk te krijgen. De bevolking van Banja Luka gaf de soldaten koffie en brandewijn als teken van solidariteit. Er hingen bloemen in de lopen van de tanks bij het bezette tv-gebouw. De 'muiters' kregen enorme bijval van de bevolking.

Gebeurtenissen als deze zouden aan het denken kunnen zetten.

De tot nu toe toegepaste middelen zijn uitsluitend militaire en politieke middelen. Er worden konvooien begeleid, er zijn overal VN-waarnemers die moeten toezien op overeenkomsten die feitelijk niets méér kunnen doen dan registreren waar wat wanneer fout gaat. Natuurlijk zijn die humanitaire operaties broodnodig (voedsel en medicijnen) en moeten die onverminderd door gaan. Maar wat wordt er bijvoorbeeld gedaan aan beïnvloeding van de bevolking?

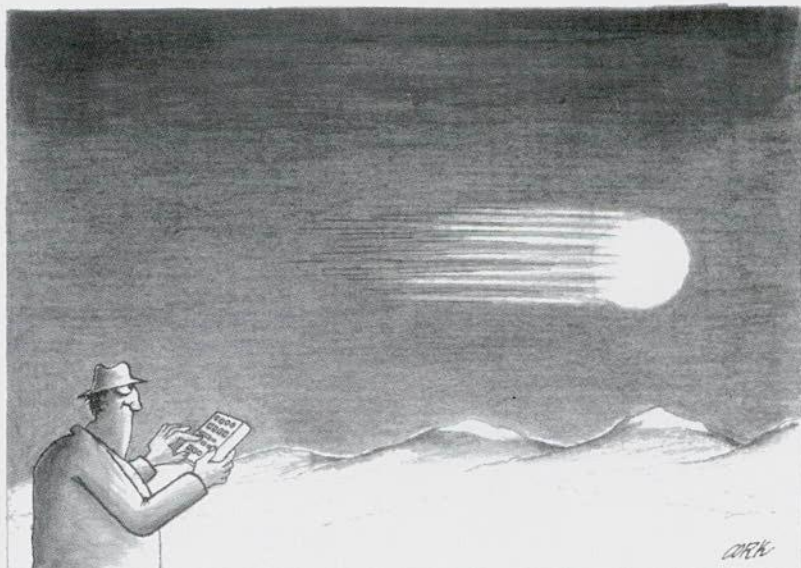
Als de Servische plattelandsbevolking meer informatie zou krijgen dan de eenzijdige informatie uit Belgrado op dit moment, dan zou het niet ondenkbaar zijn dat de machtsverhoudingen er aanmerkelijk anders uit zouden zien. Er zouden bombardementen met vlugschiffen plaats kunnen vinden in plaats van dreigen met bommen. Er kan opgeroepen worden tot allerlei vormen van verzet en ongehoorzaamheid. Hoe lang blijven soldaten dan nog gehoorzaam aan de bevelen van hun top na het inzicht in de martelingen en gruwelen (zo gedokumenteerd en geïllustreerd mogelijk)?

Nu gebeurt er slechts een fractie van wat er gedaan zou kunnen worden. Daarbij is het uiterst schrijnend dat de grootste beulen momenteel aanschuiven als serieuze gesprekspartners bij de VN-bemiddelaars. En nu de etnische zuiveringen die er plaats hadden worden gehonoreerd door een soort thuislanden te creëren voor de verschillende gebieden, is het natuurlijk uitgesloten dat de oorlogsbeulen zich nog zullen moeten verantwoorden voor hun misdaden. Zo worden dan 'save-heavens' geschapen voor misdadigers van het ergste soort.

Wanneer wordt er nu eens gedacht over een andere aanpak?

Steeds dreigen met peace-enforcing zal de standpunten steeds meer verharderen, omdat niemand gezichtsverlies wil leiden. Dan zal uiteindelijk de VN, wil ze serieus genomen blijven worden, daadwerkelijk oorlog moeten voeren. En wie is daar mee gebaat? Zeker niet de bevolking. Ook niet de twintigduizend VN-militairen die dan de gijzelaars zijn geworden.

Redactie

IN GESPREK MET...LGEN H.A. COUZY (2 EN SLOT)

Naast heel ingrijpende veranderingen - als gewijzigde taakstelling, het daaraan gekoppelde uitzendbeleid en de afschaffing van de opkomstplicht - zijn er nog een aantal zaken die het personeel, van met name de KL, danig bezig houden. In de eerste plaats is dat natuurlijk de problematiek van het grote personeelsoverschot. Maar ook minder gewichtige zaken zoals de verplicht ingevoerde conditie-test, hebben onder grote delen van het beroepspersoneel veel stof doen opwaaien.

In dit tweede deel* van het lange vraaggesprek dat EGO-redacteur Wim Heij had met de BLS, lgen H.A. Couzy, komen o.a. de volgende onderwerpen aan bod: het uitzendbeleid, het terugdringen van maatschappelijke verworvenheden, het aanhalen van de discipline en het imago van de KL-nieuwe stijl.

U hebt bij diverse gelegenheden uw beleid terzake uitzendingen beroepspersoneel van de KL toegelicht. Bij velen is dat nogal hard aangekomen. Verwondert u dat?

Nee hoor, dat verwondert mij helemaal niet. Het uitgezonden kunnen worden speelde in de gedachtenwereld van de meeste militairen geen rol. Overigens ligt dit heel verschillend binnen de KL. Wanneer ik er over praat met beroepspersoneel van bijvoorbeeld de infanterie of de cavalerie, dan speelt dat een veel mindere rol dan wanneer ik er over spreek met mensen van de technische dienst of de verbindingdienst. Natuurlijk is dat verklaarbaar. De eerste categorie voelde zich veel meer de militair, terwijl de andere zich meer de specialist voelde. Er hoorde een uniform bij, dat wel, zoals je ook af en toe op oefening moest, maar ze waren meer vaktechnisch bij het bedrijf betrokken. Ik vind het dus heel logisch dat velen er moeite mee hebben. Ik vind ook dat we er veel over moeten praten en discussiëren. Dat moeten we niet afdoen met 'opdracht uitvoeren en verder geen gelul', zoals sommige mensen binnen onze organisatie geneigd zijn te reageren. Ik vind dus dat we daar begrip voor moeten tonen, over moeten praten, moeten helpen, moeten begeleiden, maar het verandert niets aan het uiteindelijke standpunt van de KL.

■ Sociaal/medisch beleid

Op hoofdlijnen zijn uw opvattingen helder. Toch

blijven er nog onduidelijkheden. Ik zal een voorbeeld geven. In een brief van eind april van dit jaar schrijft u 'toepassing van de genoemde maatregelen zal altijd afhankelijk zijn van de individuele omstandigheden van de militair (...). Indien er sprake is van dwingende persoonlijke omstandigheden die operationele inzet van de militair tijdelijk verhinderen, zal toepassing van de maatregelen achterwege blijven'. Het lijkt wat 'zoeken', maar toch zijn dit de zaken die bij de mensen onrust veroorzaken. Er zijn ons genoeg mensen bekend die sociaal/medisch, met name ook met betrekking tot de thuissituatie, moeilijk zitten. Vandaar de vraag. Wat verstaat u onder 'tijdelijk'?

Voor mij gaat het om twee categorieën.

De ene is waarbij het gaat om medische omstandigheden van de militair, van de stormbaan gevallen, heeft een auto-ongeluk gehad, of noem maar op. Dan is het een kwestie van goed overleg met de medische begeleiding. Dan gaat het om vragen als: hoe lang moeten we deze militair vrij houden van uitzending. Ik vind het heel moeilijk om daar een exacte periode voor te noemen, want het zal altijd wel weer zo zijn dat je gevallen hebt die daar nu nét weer niet inpassen.

Voor die andere categorie, waarbij het om sociale problemen gaat als een gehandicapte echtgenote, een kind waar veel zorgelijks mee aan de hand is enz., praat je gelijk over heel andere perioden. Die vraag heb ik ook al verschillende keren gesteld gekregen, reden waarom ik de Directeur Personeel heb gevraagd, daar beleid over te ontwikkelen. En als er straks een norm gaat komen van twee jaar of drie jaar, dan zal het niet zo zijn dat dat dan geen dag langer zou kunnen zijn. Het moet altijd maatwerk blijven. Je moet altijd blijven kijken naar het bijzondere geval, wat is er aan de hand, hoe gaan we daar mee om, enz. Ik denk evenwel dat het niet zo kan zijn dat iemand zegt: ik kan nooit meer mee op oefening, ik kan nooit meer worden uitgezonden, want ik moet iedere avond om vijf uur thuis zijn omdat ik dit of dat moet doen. Dat kan niet meer in onze organisatie en dat zou kunnen betekenen dat zo iemand ander werk zal moeten gaan zoeken. Wanneer er nooit uitzicht is op een andere situatie, dat er verandering in de zaak zal komen, dan is dat toch een reden dat zo iemand de KL zal moeten verlaten.

Maar ik vind dat we daarin niet te kinderachtig moeten zijn. Iemand die een echtscheiding achter de rug heeft, aangeslagen is, problemen met kinderen, enz. die moet je in zo'n periode natuurlijk niet naar Joegoslavië of Cambodja stu-

ren. Die moet voldoende de tijd krijgen om een en ander te verwerken, tot de zaak zich weer wat heeft gestabiliseerd. In goed overleg, mede gebaseerd op adviezen van hulpverleners, moet je daar tot afspraken over kunnen komen. Op dat punt met name ligt dus de vraag om daar beleid over te ontwikkelen. Dat is nodig, daar vraagt men terecht om.

■ Arbeidsvoorwaarden

Tijdens een lezing voor de Defensie Leergangen (eind mei) heeft u gesteld dat een aantal maatschappelijke verworvenheden uit de jaren zestig moeten verdwijnen. Aan welke konkrete zaken denkt u dan en waarop is deze visie gebaseerd?

De afgelopen twintig jaar

FOTO WIM HEIJ

FOTO'S AVDEL

'... een militair die gewoon op oefening gaat loopt al meer risico dan een burgerambtenaar met een bureau.'

is er een heel sterke trend geweest om onze arbeidsvoorwaarden zoveel mogelijk gelijk te stellen aan die van de burgermaatschappij. Bijvoorbeeld overwerk moet worden betaald, extra diensten moeten in tijd en geld worden gecompenseerd, tegenover consignatie dient een vergoeding te staan, enz. We worden langzamerhand een administratiekantoor alwaar, tot op het laatste dubbeletje, wordt uitgerekend of betrokkene recht heeft op f 76,20 of f 76,40. Dat vind ik werkelijk absurd! Het militair zijn brengt met zich mee dat er altijd van onregelmatig werk sprake zal zijn. Lokaliseer dat en zet die extra beslaglegging maandelijks om in een vast bedrag. Ik wil niet korten op de financiële verworvenheden maar we zijn doorgeschoten naar een systeem waarbij, per individu, per half uur, de zaken moeten worden vastgelegd. Dat calculeren verwijt ik niet de militair, maar de organisatie die dit heeft laten gebeuren. En dat moet terug.

Een tweede trend is dat men de arbeidsvoorwaarden van de militairen zoveel mogelijk wil gelijkschakelen aan die van de burgers. Ik vind dat niet realistisch. Er is een heel duidelijk verschil tussen een burger en een militair die, bij wijze van spreken, morgen naar Joegoslavië kan worden gestuurd en daar ook nog extra risico loopt. Ook een militair die gewoon op oefening gaat loopt al meer risico dan een burgerambtenaar met een bureau. Tijdens zo'n oefening is er sprake van koude, gebrek aan slaap, mensen doen dan, als gevolg van ontberingen, soms niet de meest verstandige dingen, ze steken het aggregaat verkeerd aan, kortom, je loopt bij oefeningen meer risico. In de arbeidsvoorwaarden moeten we dan ook niet zo kinderachtig doen en dient daar een zekere compensatie voor terug te vinden te zijn. De arbeidsvoorwaarden voor militairen en

burgers zijn echt twee verschillende dingen. Die trend om die militairen maar af te vlakken en daar burgerarbeidsvoorwaarden op te plakken vind ik dus verkeerd.

Een derde aspect betreft de discipline. We kunnen hoog en laag springen, en allemaal dingen roepen over innerlijke discipline, motivatie en bereidheid om, allemaal prima, maar een krijgsmacht kan niet zonder discipline. En als je internationaal samenwerkt, dan kun je, in verband met een goede samenwerking, niet al te ver buiten het beleavings-spectrum van die andere landen vallen,

want anders ben je geen partner waarmee ze willen samenwerken. Ik heb tijdens die bewuste lezing het voorbeeld genoemd van een Engelse generaal die in Joegoslavië tegen mij zei: 'Julie hebben verdomd goeie soldaten, verdomd goeie dienstplichtigen, maar het kostte mij drie maanden voor dat ik er achter was.' En dat geeft toch aan dat we op het punt van de uiterlijke discipline ook iets te ver zijn doorgeslagen, zo van eigenlijk is het niet zo belangrijk, laat dus maar waaien, want als het echt op werken aankomt dan doet die Nederlandse militair het toch prima. Dat doet ie ook, maar een heleboel andere dingen horen nu eenmaal ook bij het militaire vak. Ik wil niet terug naar de Pruisische militair, de halve dag bezig zijn met het poetsen van de schoenen, hakken klappen en groeten en zo, maar wij zijn in de militaire omgangsvormen toch iets te ver doorgeslagen.

■ Doorgeschoten

Betekent dit laatste, om iets konkreets te noemen, dat de vrijheid van haardracht binnenkort ter discussie komt te staan?

Het is niet iets waar ik zo direkt aan denk... Het is overigens enigszins opvallend dat, zonder daartoe opdracht te hebben gekregen, velen bij de luchtmobiele brigade er met een kapsel als een biljartbal rond lopen. Nu is dat wel weer verklaarbaar, omdat dat niet een dwarsdoorsnede van de Nederlandse samenleving is die zich daar als vrijwilliger heeft aangemeld. Maar ook bij het transportbataljon had 90%, wat haardracht betreft, vlak voor uitzending een metamorfose ondergaan. Kennelijk voelt men zelf toch ook wel aan dat men bij veranderde omstandigheden de normen wat moet verleggen.

Dat wil niet zeggen dat ik terug zou willen naar het Engelse systeem, dat Engeland ook nog voor een belangrijk deel heeft, en dat men in Nederland heeft geprobeerd te introduceren maar dat nooit echt goed gelukt is, want dat past niet zo goed bij de Nederlandse

mentaliteit. Gelukkig ook maar. Maar ik blijf er wel bij dat we, ook in dit opzicht, iets te ver zijn doorgeschoten.

U hebt tijdens die lezing wel gesteld dat, naar de toekomst toe, de afstand - kloof is misschien een te groot woord - tussen de krijgsmacht en de burgermaatschappij noodgedwongen wel wat groter zal gaan worden, moet worden.

Ik heb het woord kloof aldaar inderdaad genoemd. Ik heb daar een, ik denk meer dan tien jaar oud, citaat gebruikt van prof.dr. J.A.A. van Doorn, die toen al signaleerde dat het, maatschappelijk gezien, al te ver doorschoot en dat hij eigenlijk vond dat de militairen zich wat meer terug moesten trekken binnen hun kazernes. Trouwens, professor Thoenes - geen onbekende in de humanistische wereld - maakte onlangs, bij de opening van het Veteranen Informatie Punt, een zelfde soort opmerking. Die zei, over ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving, dat o.a. individualisering en emancipatie maximale aandacht krijgen, maar dat deze aspecten slecht zijn voor een leger waar saamhorigheidsgevoel zo belangrijk is. Hij signaleerde heel helder welke invloed deze ontwikkelingen hebben (gehad) op de krijgsmacht. Heel interessant.

Een bevelhebber van de KL is niet de eerste de beste en wanneer zo'n man spreekt over een groeiende kloof tussen krijgsmacht en samenleving, dan is dat nogal wat...

Ik wil niet spreken over kloof, want dat klinkt alsof de krijgsmacht een houding zou aannemen van 'ik wil niets met jullie te maken hebben'. De vermaatschappijliking heeft ook een heleboel goede dingen gebracht, heeft ook ons leren realiseren dat wij kunstmatig heel wat afstanden bewaarden die nergens op gebaseerd waren, eigenlijk gewoon onzin waren. Dus ik ben zeker niet tegen vermaatschappijliking, ik vind alleen dat wij te kritiekloos dingen hebben overgenomen.

Rond de discussie in de Kamer over de afschaffing van de opkomstplicht zijn, van diverse kanten, opmerkingen gemaakt in de trant van 'lopen we met een beroepsleger niet een grotere kans dat de krijgsmacht verder van de samenleving komt te staan'. Nog voor dat dat heeft plaats gevonden rept de BLS over de te ver doorgeschoten vermaatschappijliking van de krijgsmacht.

Ik zal zeker gebruik maken van de afschaffing van de opkomstplicht en de vervanging van dienstplichtigen door vrijwilligers om de discipline wat aan te halen. In onze visie is het wat aanhalen van de discipline overigens geen stap achteruit, maar vooruit, dat zal men begripen. Dat zal ik zeker doen! Het is bij de luchtmobiele brigade al gebeurd en ik volg dat met veel aandacht.

Aan dat soort bewegingen in zichzelf zitten kanten waarvan ik inderdaad mag hopen dat deze door 'boven' nauwlettend in de gaten worden gehouden.

Wanneer je daar niet goed op zou letten,

dan kunnen dit soort ontwikkelingen heel gevaarlijk zijn en een voedingsbodem zijn voor excessen, waarbij we weer toestanden krijgen dat kaderleden soldaten gras laten eten. Wanneer je niet uitkijkt kan dat, zeker ook met vrijwilligers, maar zo gebeuren, dat is zeker waar. Op allerlei macho-effecten moeten we zeker alert zijn.

■ Struktureel veranderen

Veel beroepsmilitairen bij de KL geven blijk van een zekere achterdocht. Tot voor kort werd 'hun' leger nog bij machte geacht het, binnen 24 uur tot aan de Rijn oprukkende, leger van het Warschau-Pact te kunnen opvangen. En nu ineens zijn ze er 'boven' achter gekomen dat er van alles en nog wat 'beneden' aan mankeert. Reden waarom hals-overkop maatschappelijke verworvenheden moeten worden teruggedraaid, de konditie opgekrikt en het imago sterk verbeterd. Is het werkelijk, in korte tijd, zo'n zootje bij de KL geworden of is er misschien sprake van... personeelsoverschot?

Er is in het verleden heel veel goeds gepresteerd, maar er zaten structureel ook een aantal zaken niet goed, wat we eigenlijk best wisten, maar daar hebben we als een struisvogel de kop voor in het zand gestoken. Wanneer ik spreek over de eenheden van het legerkorps, dan klopte het merendeel van de zaken wel. Dat die eenheden nu anders worden georganiseerd, een andere taak krijgen, dat geeft heel weinig problemen. Natuurlijk zetten die mensen zich eerst even af, mopperen wat, maar dat hoort bij een veranderingsproces. Maar de loyaliteit waarmee het allemaal gebeurt, daar ben ik echt soms van onder de indruk en, tegelijkertijd, ben ik ook trots op 'mijn' organisatie, op 'mijn' mensen

dat ze het zo oppakken. Ik ben er van overtuigd, ook al moeten veel dingen anders, dat het allemaal prima zal lukken. Maar als ik meer naar het randgebeuren van de KL kijk, waar behoorlijk wat mensen terecht zijn gekomen, ik zeg weleens naartoe gevlucht zijn ver van het echte werk, dan kloppen er een heel aantal zaken niet. Nu moeten die mensen veranderen en daar zit hem vooral de pijn. Die hebben, om maar iets te noemen, moeite met het afleggen van de conditieproef. Eigenlijk is het te gek om over te praten dat militairen een goede conditie moeten hebben, maar plotseling is dat een punt. Mijn opvatting is dat er, terzake dit punt, al heel lang iets niet heeft geklopt.

Natuurlijk is het uitgezonden kunnen worden naar bijvoorbeeld Cambodja niet iets waar het merendeel op zat te wachten en dat dus niet enthousiast wenst te omarmen. Alleen moeten we ons wel realiseren dat het er vanaf nu bijhoort en dat betekent dat veel meer dingen nu wel geregeld moeten zijn, want over een maand zal je maar met je club in Joegoslavië zitten. Dan moet het allemaal wel kloppen. Vroeger waren we zogenaamd binnen 48 uur in Duitsland, maar tussen theorie en praktijk zat hier en daar toch nog wel enig licht.

■ Ander imago

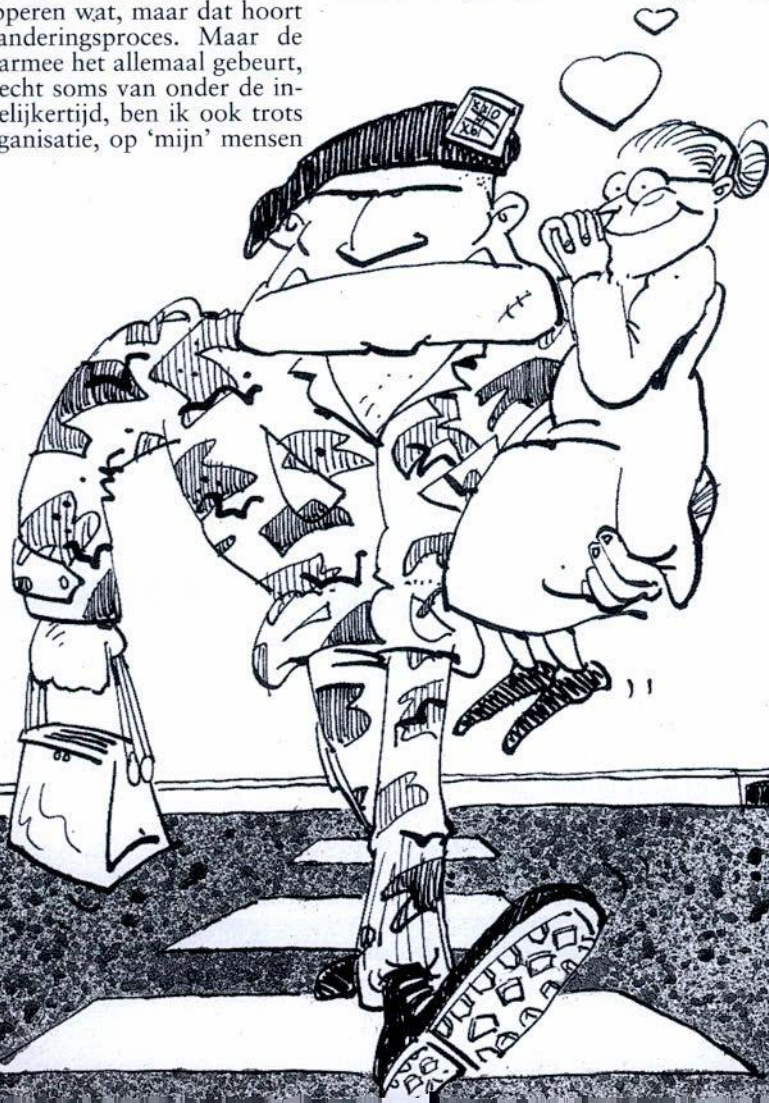
Hoe denkt u de landmacht aantrekkelijk te maken voor de arbeidsmarkt?

Wij moeten uitstralen dat wij een organisatie van goed gemotiveerde, goed op-

geleide, over een goede fysieke conditie beschikkende militairen zijn. Lieden die iedere klus die wij moeten doen ook perfect kunnen klaren. Dat is de KL die wij moeten gaan uitstralen en dan zeggen vast een heleboel jongelui van achttien, negentien jaar: 'daar willen wij bij horen'. Voor sommigen zal dat dan een aantal jaren zijn, voor anderen een heel leven. Dan moeten ze dus ook merken dat wij een zorgvuldige werkgever zijn, dat wij datgene wat wij beloven ook nakomen. Wanneer het tijdelijke kontrakt voorbij is, dan past het niet dat wij zeggen 'nu kun je doodvallen', maar dat we ons ook maximaal inspannen voor een volgende baan voor betrokkene. Dus uitstralen dat wij een goede organisatie zijn, waar het fantastisch is om in te dienen, en aan de andere kant ook een zorgvuldige werkgever die ook echt zorg heeft voor zijn personeel.

Is zo'n imago ook onverbrekelijk verbonden met het lopen, van de vroege morgen tot de late avond, in een camouflagepak? Anders gezegd, moet het imago van de KL opgekrikt worden door het nieuwe gevechtspak?

De uiterlijke verschijning, en daar speelt het camouflagepak maar een klein rolletje in, is niet onbelangrijk. Wanneer ik achttien jaar ben en ik overweeg misschien om bij de KL te gaan, en ik zie een beroepsmilitair in uniform met een gigantische bierbuik een brief posten en die nog vóór hij bij de brievenbus is al buiten adem is, dan is het zeer wel mogelijk dat deze jongeman denkt: dat spoort niet met mijn idee van een militair. Ik wil inderdaad dat beroepsmilitairen uitstralen dat ze moeilijke klussen aankunnen en of ze daarbij, al of niet een camouflagepak aan hebben, vind ik niet belangrijk. Het gaat om de uitstraling die ze hebben wanneer ze voorbij lopen.

De amechtig bijgende, corpulente beroepsmilitair is het ene uiterste, aan de volstrekt andere zijde bevindt zich het beeld van de vechtjas met de ponjaard tussen de tanden en bloeddoorlopen ogen. Welke lieden zoekt u nu?

Ik denk dat je het imago breder moet maken, dat er meer is te vinden bij de KL dan alleen maar de luchtmobiele brigade of de pantserinfanterist. Dat we ook een heleboel mensen nodig hebben die goed zijn voor herstelwerkzaamheden, als gewondenverzorger, voor de verbindingen, enz. Je moet aangeven dat het een veelzijdige organisatie is waar je met heel veel interesses en vooropleidingen goed terecht kunt. Maar ook in die sectoren moet het toch een beetje een uitstraling hebben dat het een uitdaging is om erbij te werken. Ik wil geen mensen binnenhalen onder het mom van een mooie civiele vakopleiding en, o ja, heel vervelend, je moet ook nog twee jaar een functie uitoefenen. Men moet het gevoel hebben erbij te willen horen waarbij men, als het ware op de koop toe, nog een civiele vakopleiding kan volgen.

Heeft u nog behoefte aan een na-brander?

Ja, eigenlijk wel. Er vindt een werkelijk gigantische verandering plaats in de KL. Dan denk ik als eerste aan de afschaffing van de opkomstplicht en het gaan werken met vrijwilligers. En ten tweede aan de totaal andere taakstelling. Dat bij elkaar betekent een enorme verandering, een kolossale trendbreuk, die heel veel vraagt van alle mensen die in deze organisatie zitten. Daarbij in beschouwing nemend dat ook de omvang nog sterk terug moet, dat we zitten met overtoolligen, dan denk je weleens bij jezelf, we vragen bijna het onmogelijke van de mensen. De andere kant is dat ik er van overtuigd ben dat we in staat zijn er een fantastische organisatie van te maken, waarin het nog plezieriger dienen is dan ervoor. Maar laat het een ieder duidelijk zijn dat een bevelhebber niet in staat is dat in z'n eentje te realiseren. Dat kunnen we alleen maar gezamenlijk, maar dan staat er over vijf jaar een KL waar de hele wereld met afgunst naar kijkt. Die mogelijkheden zijn er nu. Waar zijn meer heilige huisjes dan in een leger en

wanneer krijgen we meer de kans om deze op te ruimen dan nu? De huidige situatie heeft absoluut ook heel veel positieve kanten.

Bedankt voor dit lange gesprek.

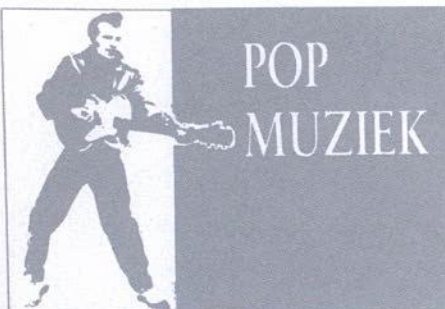
Wim Heij

* In het, in het oktobernummer afgedrukte, eerste deel waren de gespreksonderwerpen o.a. het imago en de bestaansgrond van de Navo, de vele vragen rond de luchtmobiele brigade, de wijze waarop de landmacht zijn overtoollige personeel denkt te moeten laten afvloeien en de door de BLS zelf opgelegde conditie-proef.

DIENT

Je denkt dat je alles hebt je bent tevreden
Je bent zeker nog nooit in een droom uitgegleden
De dienstplicht roept en wat is de reden
Je moet gaan vechten voor de vrede
Dit is grote onzin en onterecht
Maar jij hebt niks te vertellen over goed of slecht
De meerderen bepalen het allemaal voor jou
Alleen omdat ze strepen hebben op hun mouw
Het maakt niet uit wie je bent
Je schiet op mensen die je nooit hebt gekend.

Sander Veerman - 112 Pagn/Wezep

NIRVANA

In Utero (Geffen/BMG Ariola)

De bandleden zijn uitgemolken, de teksten eindeloos geanalyseerd en de roddels over het privéleven van Kurt Cobain en zijn Courtney Love de wereld uit. Alle bladen hebben er de afgelopen tijd aan meegedaan. Nirvana is sinds *Nevermind* uit 1991 en de bijbehorende hitsingles *Smells Like Teen Spirit* en *Come As You Are* 'big business'. Maar sinds het verschijnen van de derde volwaardige cd *In Utero* (het aantrekkelijke tussendoortje *Incesticide*, met singles, b-kantjes en niet eerder uitgebracht werk niet meegerekend) heeft haast niemand het meer over de muziek. Je weet wel. 'Grunge'. De stijl waarvan het bestaan aan het trio uit Seattle wordt toegeschreven. *In Utero* zou compromisloos zijn. Nirvana zou de met *Nevermind* gewonnen fans van zich afschud-

den en gerenommeerd herriespecialist en producer Steve Albini (o.a. The Pixies en The Jesus Lizard) zou ze daar wel een handje bij helpen. Dat waren de berichten vooraf. Wat is daar van terechtgekomen? Okay, de derdeling van Kurt Cobain, Chris Novoselic en Dave Grohl is grotendeels compromisloos. Maar enkel onverkoopbare noise bevat hij niet. Integendeel. Met *Rape Me* (het *Teen Spirit* van deze plaat), *Dumb* (lieflijk en treurig tegelijk) en *All Apologies* (ingetogen, met grappige basbasis en op het juiste moment een uitbarsting) heeft Nirvana opnieuw een brug geslagen tussen alternatieve gitaarmuziek en pop. En daar nog iets aan toegevoegd ook. Want wat te denken van een cello in de laatste twee van dat drietal. Zeker, er staan ook mindere nummers tussen de dertien stukken die het schijfje telt. Zoals *Scentless Apprentice*, *Radio Friendly Unit Shifter* en het extraatje *Gallons Of Rubbing Alcohol Flow Through The Strip*, dat alleen door de alternatiefste alternatieve gitaarliefebbers te verteren valt. Maar het merendeel houdt netjes

het midden tussen Nirvana's eersteling *Bleach* (met ongepolijste, zware grunge-rock) en *Nevermind*, dat een schot in de roos bleek van het naar iets nieuws hunkerende poppubliek. De opzet van het trio lijkt hiermee gedeeltelijk geslaagd. Nieuwe fans zullen ze met *In Utero* nauwelijks voor zich winnen. Maar of de meelopers, die ze dankzij *Smells Like Teen Spirit* aan zich hebben gebonden, ook zullen afhaken is nog maar de vraag. Daarvoor liggen stukken als *Serve The Servants* en *Frances Farmer Will Have Her Revenge On Seattle* eigenlijk veel te lekker in het gehoor.

THE SCABS

Dog Days Are Over (Play It Again Sam)

De Belgische Scabs bestaan al een eeuwigheid en hebben sinds hun oprichting zo'n zeventien jaar geleden een flinke evolutie doorgemaakt. Ze begonnen ooit als punkband, maar later werd voor een wat behoudener richting gekozen. En dat heeft ze in ieder geval in België geen windeieren gelegd. De pakkende rockmuziek op de albums *Royalty In Exile* en *Jumping The Tracks* deed de ster van Guy Swinnen (gitaar, zang), Willy Willy (gitaar), Frank Saenen (drums) en Fons Sijmons (bas) zeer verdiend hoog rijzen. Toch was het kwartet niet echt tevreden met het resultaat van hun laatste cd. Voornamelijk omdat het in de studio vastgelegde geluid niet aansloot bij hetgeen de heren in het zalen-circuit presteren. Daarom werd besloten om voor *Dog Days Are Over* het roer om te gooien. De plaat werd zo live mogelijk opgenomen. Het resultaat is dat de nieuweling met de inmiddels van radio bekende single *She's Jivin'* wat directer klinkt dan de voorgangers, maar de formule van The Scabs is niet veranderd. Catchy rocksongs die je na één keer horen onmiddellijk oppakt zijn op *Dog Days Are Over* opnieuw het handelsmerk. De liedjes handelen over dicht bij huis staande onderwerpen als ontslag op de fabriek (*Government Rules*), zelf bepalen wat je van je leven maakt (*Fortune Tellers*), een volslagen vreemde die je hand in hand over straat ziet gaan met je vriendin (*A Total Stranger*) en relatieproblemen (*All You Ever Do*). De teksten stralen veel melancholie uit en de muziek sluit daar qua sfeer meestal goed bij aan. The Scabs hebben een streepje

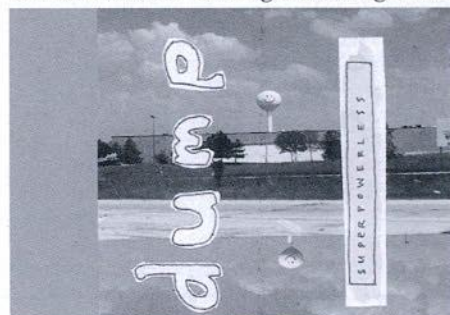

voor op de gemiddelde rockband, omdat ze er duidelijk met hart en ziel voor gaan. Luister naar het soulfulle *Government Rules* en je voelt het. In *Four Aces* wordt een verfrissend uitstapje richting country gemaakt, maar het saai *Mama Is It Normal* doet dat effect weer teniet. Gelukkig is dat nummer het enige minpuntje op het schijfje, dat met hulp van onder anderen Katie Kissoon, Beverly Skeete en Patrick Riguelle (achtergrondzang) en de door zijn werk met Fleetwood Mac, John Mayall, Muddy Waters en Joe Cocker bekende Mike Vernon (producer, achtergrondzang en percussie) opnieuw een Scabs-juweeltje is geworden. Vooral een aanvulling op de collectie van mensen die hun platenkast hebben gevuld met namen als Rolling Stones, Willy DeVille, Golden Earring en The Brandos.

DUMP Superpowerless

(Brinkman Records/Play It Again Sam)

Ondanks konijntjes op het schijfje en kleine smileys op de cover is *Superpowerless* allermist een vrolijk plaatje. Kleurrijk is het wel, want James McNew (bassist bij Yo La Tengo en het brein achter Dump) zet een veelheid aan stijlen neer. McNew bespeelt gitaar, bas, drums, toetsen, tamboerijn, maracas, programmeert de digitech en zingt. Samen met drie gastmuzikanten heeft hij dertien stukken van eigen hand gecomp-

bineerd met covers van onder andere Wreckless Eric en Sun Ra, waardoor het totaal op negentien komt. De luistertijd van bijna een uur moet een genot zijn voor alle popminnende dromers, want het merendeel van de nummers kabbelt rustig voort en laat de luisteraar langzaam wegzinken in een andere wereld. Sfeerschetsjes zijn het. Niet op tekstueel gebied, maar gevoelsmatig. Af en toe zit er een dot van een popliedje tussen (*Moon River*) of schrik je even op uit dromenland wanneer er op bescheiden wijze een dynamisch opkikkertje tevoorschijn wordt getoverd (*The Quality Of Hurt*). Van een echte climax is echter nooit sprake. McNew neemt je met zijn ingetogen potpourri in alle rust mee naar het einde. Wanneer je je mee laat slepen dan kom je daar in vervoering aan. Richt je je echter met al je concentratie op technische standjes en hi-tech opnamekwaliteit, dan behoor je tot de groep waaraan *Superpowerless* niet is besteed.

Marco van Nek

WORDEN RACISTEN GEBOREN?

Nelson Mandela doet krasse uitspraken. Maar hij zegt nooit: "Iedereen is in zijn hart een racist." Zwarten zeggen nooit, dat zij begrip hebben voor apartheid, omdat "elk mens in zijn hart een racist is". Joden zeggen nooit, dat er in ieder mens een anti-semiet schuil gaat; want dan zijn joden ook antisemieten. Slachtoffers van racisme zeggen zoiets nooit, want daarmee wordt hun lijden gerechtvaardigd.

In Zuid-Afrika komt nauwelijks blankenhaat voor. Toch hebben zwarte Zuidafrikanen daarvoor alle reden. Maar er is geen sprake van 'aangeleerde' blankenhaat. En er is ook geen sprake van 'aangeboren' blankenhaat.

■ Rassenwaan

Westerse landen, die van kolonialisme hebben geprofiteerd, geloven vaak, dat elk mens van nature een ander ras als bedreiging ziet. Maar ook in zulke 'blanke' samenlevingen hebben jonge kinderen geen last van rassenwaan - zelfs niet in Zuid-Afrika!

Rassenwaan is aangeleerd en kan dus ook worden afgeleerd, zelfs in Zuid-Afrika. De natuurlijke instelling van de mens is 'non-raciaal'. De sociale omgeving kan een mens tot rassenwaan brengen.

De blanke die negatieve opmerkingen maakt over zwarten, heeft last van vooroordelen als: "De Duitsers zijn nooit..." en "De Turken hebben vanzelf...". Rassenwaan zit diep in de Westerse cultuur. Het Westerse werelddeel is sinds de slavenhandel doordrongen van de eigen superioriteit. Hun rassenwaan vertekent de werkelijkheid. Domme gedachten zijn niet strafbaar.

Anders wordt het als de mens met rassenwaan de ander gaat discrimineren. Niet toelaat tot de buurt, de school of het ziekenhuis. De gedachte wordt strafbare discriminatie. En als de vooroordeelen leiden tot doorlopende discriminatie van de hele bevolkingsgroep, dan moet het racisme verboden worden.

■ WIJ en ZIJ

De rassenwaan komt van de omgeving: ouders, school, werk, straat, sportclub, of krant. Onderscheid tussen WIJ (Westerlingen) en ZIJ (de anderen). "ZIJ staan een stap lager op de trap van de evolutie", zeggen mensen met rassenwaan: "alle blanken staan een stap hoger dan alle anderen!" Stonden Hitler, Pinochet en Stalin hoger dan Gandhi of Martin Luther King of Mandela? Mensen met rassenwaan beweren: "WIJ hadden 1000 jaar nodig om te komen waar we nu zijn en ZIJ lopen achter!" Ik

heb nooit electriciteit uitgevonden of het alfabet of de paraplu of de riolering of de televisie of de auto, maar alle mensen hebben het recht gebruik te maken van wat door anderen is bedacht.

Ik kan niet muziek maken als musici in Afrika. Ik kan niet sporten als mensen in Azië. Ik kan niet zo mooi schrijven als schrijvers in Zuid-Amerika. Tegelijkertijd kom ik vaak blanken tegen die 'primitief' denken. En ik ontmoet vele beschaafde mensen in Afrika, Azië en Midden-Amerika. Niemand is 1000 jaar voor, want niemand is zo oud. Zwarten hoeven niet te wachten, voordat zij zo ver zijn als 'wij'.

■ Afleren

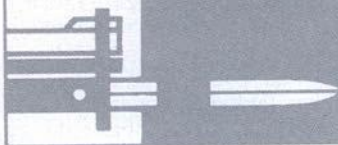
Moet een blanke zich verwant voelen met alle andere blanken? Moet een Westerling zich verwant voelen aan alle andere Westerlingen? Een WIJ-gevoel krijgen met blanke etterbakken, blanke fraudeurs, blanke drugsdealers en mafiosi? Alleen maar omdat ze uiterlijk misschien een beetje op mij lijken? En moet ik mij daarom vreemd voelen bij mensen met een andere huidskleur?

Moet ik mij thuis voelen bij iedereen die Nederlands spreekt en mensen die geen Nederlands spreken als ZIJ beschouwen? Mag ik alleen van bloemkool houden en niet van bobotie? Mag ik alleen van orgelmuziek houden en niet van kwela?

Ik weet een beter WIJ-gevoel: WIJ - dat zijn verdraagzame democraten: blank, zwart, rood, bruin, geel, christen, ongelovig, islamiet, man, vrouw, kind; van overal vandaan. En ZIJ? Dat zijn de haters en de neo-nazi's, de godsdienstfanaten en de fundamentalisten, de racisten, ook van bij mij om de hoek. ZIJ moeten afleren wat ze hebben aangeleerd en dan horen ze bij ONS.

Karel Roskam

REGELMAAT

De luchtmachtmilitairen die voor een half jaar buiten de landsgrenzen moeten functioneren, vinden die periode te lang. Door hun belangenbehartigers worden nu argumenten aangedragen wat de gevolgen zijn van zo'n periode ver van huis en haard.

De defensievoorlichting heeft altijd met trots gesteld dat de beroepsmilitair volkomen was geïntegreerd in de samenleving. Velen hadden een bestuursfunctie in het verenigingsleven en zaten zelfs in de gemeenteraad. Dat kon omdat de militair een regelmatig leven had, gelijk zijn burgerbuurman met een kantoorbaan.

Zijn collega bij de marine had een ander

leven. Die had in zijn loopbaan regelmatig een varende functie. Dan voer hij de wereld rond en dat duurde doorgaans langer dan een halfjaar. Klagen had geen zin, omdat hij wist dat varen de consequentie was van het vak.

De verandering van taken bij de luchtmacht heeft natuurlijk alles te maken met het einde van de koude oorlog. Op korte termijn wordt geen aanval meer op ons grondgebied verwacht. Derhalve is het verdedigen van ons luchtruim niet meer noodzakelijk. De nieuwe taken hebben dan ook ingrijpende consequenties voor het personeel. De marineman zal ongetwijfeld even lachen als hij de bezwaren hoort van een half jaar verblijf buiten de grenzen. Hij kende ze, waar het ging om niet te kunnen deelnemen aan het verenigingsleven tot en met gezins- en huwelijksproblemen.

Enige jaren geleden moest een belang-

rijk deel van het PTT-personeel in Den Haag worden overgeplaatst naar Groningen. Voor deze mensen was het een ramp om de residentie als woonplaats te verlaten.

Allerlei premies en een veel betere huisvesting waren geen lokkertje om naar dat verre hoge noorden te verhuizen. Men nam zelfs ontslag om in het Haagje vier hoog te kunnen blijven wonen. In dat geval moest menig beroepsmilitair van land- en luchtmacht lachen, gewend zijnde regelmatig overgeplaatst te worden.

De beroepsmilitair van de toekomst zal derhalve ook moeten kiezen tussen aanvaarding van de nieuwe taken met alle consequenties, of ontslag.

Tenslotte is om de twee jaar een half jaartje naar het buitenland ook een regelmaat.

Cor Out

De romantiek is terug in

SLEEPLESS IN SEATTLE

Het gegeven van *Sleepless in Seattle* is zo zoet dat de meeste nuchtere Hollanders er spontaan braakneigingen van zullen krijgen. En daar komt een ending bij dat zo happy is, dat het de grens definitief overschrijdt. Waarom werd zo'n flim, die ook nog eens geen sexscènes en geen achtervolgingen kent, in Amerika, ondanks de moordende concurrentie van zowel Jurassic Park als The Firm, dan toch een enorm succes?

Omdat mensen in tijden van malaise behoefte krijgen aan onvervalste romantiek, aan echte Hollywood-verhalen waar ze bij weg kunnen dromen, aan precies datgene wat film biedt: een vlucht uit de realiteit. Maar vergis u niet: we leven wel in de jaren negentig, dus al is het gegeven nog zo hartverwarmend, het decor wordt gevormd door het relatieklimaat van deze tijd, vol cynische dialogen en bijtende commentaren. Juist dat contrast tilt *Sleepless in Seattle* ver uit boven de 'gewone' romantische komedie.

Eerst de braakneigingen maar even. Stel u voor: een jonge vader van een achtjarig kind kan niet over de dood van zijn vrouw heen komen. Al ruim een jaar rouwt hij, en hij besluit zelfs te verhuizen om niet voortdurend aan zijn gelukkige huwelijksjaren te worden herinnerd. Zijn kleine jongen kan niet aanzien dat paps zo bedroefd blijft. Op kerstavond (!) hoort het kind bij toeval via de radio een psychologisch onderlegde dame die mensen met problemen raad geeft. Het kind belt het nummer en zegt in de uitzending dat zijn vader zo eenzaam en ongelukkig is en dat hij een nieuwe vrouw voor hem zoekt. De vader is zo goed niet of hij komt aan de telefoon op verzoek van de dame die een bijzonder warme en overredende stem heeft. Hij vertelt inderdaad over zijn grote verdriet, en hoe hij onmiddellijk wist dat zijn vrouw de ware was zodra hij haar voor het eerst zag. (Bent u daar nog, of is 't al mis...? Goed, dan gaan we verder.)

In Baltimore mijlen ver van Seattle waar de vader met zijn kind woont, vangt een mooie jonge vrouw, in haar auto op weg naar huis van het familiefeestje waar ze haar verloving met een brave maar niet bijster opwindende man heeft aangekondigd, het radiogesprek op. En jawel hoor, zij raakt onmiddellijk in de ban van het hele geval. Dat schattige kind, en dan die vader die zo mooi kan vertellen hoe hij verliefd werd ('het leek wel of ik betoverd was...') en dan dat overlijden. De tranen biggelen over haar wangen, verloofd of niet.

De volgende dag vertelt ze op haar werk (ze is redactrice bij een tijdschrift) wat haar is overkomen en hoe diep geroerd ze

was door zomaar zo'n toevallige radio-uitzending. De mannen op de redactie lachen haar natuurlijk uit, maar haar hartsvriendin begrijpt haar volkomen. Ze is trouwens niet de enige die geroerd was door de uitzending, want dan gaat de bal rollen. Er blijken honderden reacties op de uitzending te zijn gekomen. De redactrice krijgt van haar vriendin, die tevens haar chef is, de opdracht om het geval uit te diepen en er een verhaal over te schrijven. Ze reist per vliegtuig duizenden kilometers naar Seattle. En daar, op die luchthaven, zonder dat ze

Tom Hanks in 'Sleepless in Seattle'

weten wie ze zijn, ziet ze de bewuste vader voor het eerst in een glimp. Hij is daar om zijn nieuwe vriendin weg te brengen. (Dat wordt niks natuurlijk, maar het houdt de spanning er wel in.) Ook hij is getroffen door de blik van dat mooie blonde mens. Maar ze gaan elk huns weegs, want de film is nog niet op de helft.

Goed, om het lekker spannend te maken, de vrouw schrijft een brief die ze niet verstuurt, maar die haar vriendin wel verstuurt, en het jongetje schrijft terug zonder dat paps het weet. Maar, zo luidt de boodschap van de film, er bestaat wel degelijk zoiets als betovering, het komt echt voor dat mensen voor elkaar bestemd zijn. Dus uiteindelijk, na nog veel meer verwickelingen, als ze elkaar echt bijna definitief zijn misgelopen, komt het tot de confrontatie tussen de vrouw en de weduwnaar, waar de hele film naar toe werkt. Bijna te vreselijk voor woorden: het is Valentijnsdag, dus op het Empire State Building in New York waar de ontmoeting is gepland prijkt een enorm, rood verlicht hart, en zelfs de teddybeer van het jongetje speelt een cruciale rol...

Toch durf ik de film met een gerust hart aan te bevelen, zelfs aan de meest door-gewinterde cynicus. Want als tegenwicht voor al die pure romantiek is de film gelardeerd met talloze zeer geestige dialogen.

Ook de echte filmkenner komt royaal aan zijn of haar trekken want er wordt veel 'geciteerd'. Vooral de film 'An Affair to Remember' uit 1957 met Cary Grant en Deborah Kerr speelt een belangrijke rol in het verloop van het verhaal, en werd dankzij het succes van *Sleepless in Seattle* dan ook opeens een geweldige video-hit in Amerika.

De regie van *Sleepless in Seattle* was in handen van Nora Ephron, die al eerder haar meesterschap als scenariste bewees met o.a. 'Heartburn' en 'When Harry met Sally'. De ster uit die laatste film, Meg Ryan, speelt in *Sleepless* de vrouwelijke hoofdrol en een Oscar-nominatie zou me niet verbazen. Tom Hanks is onnavolgbaar in de rol van de man: kwetsbaar als het mag, geestig als het kan, lekker sarcastisch als het moet en in zijn interactie met het joch dat zijn zoon speelt, niet te overtreffen. Ook de kinderrollen zijn uitstekend geschreven. Het enige minpuntje dat ik bij al dit schoons zou willen aantekenen is het feit dat alle betrokkenen wel heel erg well to do zijn: allemaal hebben ze dijken van banen, wonen in spectaculair mooie huizen en komen van goede familie.

Maar goed, 't is Hollywood, en dat hoort daar natuurlijk ook een beetje bij...

Leonore van Opzeeland

FILM IN 'T KORT

HARTVERSCHUREND

Als ik dit stukje schrijf zijn de Kalveren tijdens de 13de Filmdagen nog niet gegeven, maar het moet gek lopen wil *Hartverscheurend* van Mijke de Jong, die als slotfilm werd gekozen, niet op de

Mark Rietman en Marieke Heebink in *'Hartverscheurend'*

een of andere manier in de prijzen vallen. De Jong maakte eerder *In Krakende Welstand*, een film over de kraakbeweging die onmiddellijk opviel door z'n authentieke, pure stijl. Ook *Hartverscheurend* is heel ongekunsteld, en bij de meeste acteurs, vooral bij hoofdrolspeelster Marieke Heebink, vergeet je al snel dat ze een rol spelen. Thema is ook hier romantiek, zij het van een wat rauwer soort. De vrouw in het verhaal is een wilde, slordige, rommelige Amsterdamse, een 'stadsnomade', zoals Mijke de Jong haar noemt. Ze zet zich in voor politieke vluchtelingen, en haar seropositieve vriendje kan altijd van haar op aan. Ze heeft een woeste relatie met een keurige advocaat. En daar wringt dus de schoen: ze zijn te verschillend om het lang met elkaar uit te houden, maar tegelijkertijd kunnen ze elkaar niet missen. Ga er maar aan staan... de regisseuse laat de kijker in het ongewisse over de toekomst van deze twee tegenpolen: het publiek moet zelf maar beslissen hoe het verder met ze gaat.

De film treft vooral door het pure dat uit alle details blijkt: hier is een jonge hond, een alles-

eter aan het werk geweest die uit enthousiasme bijna teveel op haar bord heeft geschept!

WHAT'S LOVE GOT TO DO WITH IT

Wie Tina Turner, bijna 54, op het toneel bezig ziet, als toonbeeld van vrouwelijke onafhankelijkheid en power, zou niet denken dat ze jarenlang systematisch is uitgebuit en afgeranseld door haar echtgenoot Ike, met wie ze een zeer succesvol zangduo vormde. De 'biopic' *What's love got to do with it* laat ons die onbekende Tina zien: als schuchter, verwaarloosd meisje van zeventien in de ban geraakt van die knappe rijke Ike, eindelijk haar kans gekregen om te zingen, in zijn eigen club nog wel, en toen de roem en het succes. Maar Tina overvleugelde op artistiek gebied haar man al snel en dat kon hij niet verkroppen. Ze wachtte bewust tot alle kinderen (twee van hem, twee van haar) groot genoeg waren voor ze besloot weg te lopen. Toen moest ze, bijna veertig, weer van onderop beginnen. Maar het lukte haar, al moet je niet vragen hoe. Angela Basset speelt een schitterende titelrol, waarvoor ze vooral veel van Tina's fysieke karakteristieken heeft bestudeerd. Tina zingt zelf de songs in en behalve een boeiend verslag van een sterk leven, is de film een minutieus tijdsbeeld geworden waarin vooral veel aandacht is besteed aan kleding en lokaties.

FIORILE

Een Franse soldaat uit het leger van Napoleon ontmoet in Toscane een beel-

dig boerenmeisje. Als hij zijn paard even onbewaakt laat staan, wordt het dier, met een hoeveelheid goudstukken in z'n bekpakking, gestolen. De jonge soldaat wordt aansprakelijk gesteld, als niemand van de dorpelingen het paard terugbrengt. 't Blijkt dat de broer van het boerenmeisje de dief is en hij is niet van plan zijn schat terug te geven. Die dramatische gebeurtenissen echoën door tot in onze eeuw, via de generaties die afstammen van de Toscaanse boerendochter en haar nazaten. De Italiaanse broers Paolo en Vittorio Taviani hebben in *Fiorile* een knap geconstrueerde familie-kroniek verteld, waarin zowel positieve als negatieve menselijke trekken de richting bepalen. Niet zo overrompelend als bijvoorbeeld *Padre Padrone* of *Kaos*, maar toch altijd nog een fijnzinnige, sfeervolle film, waaruit begrip en com-

Michael Vartan en Galatea Rauzi in *'Fiorile'*

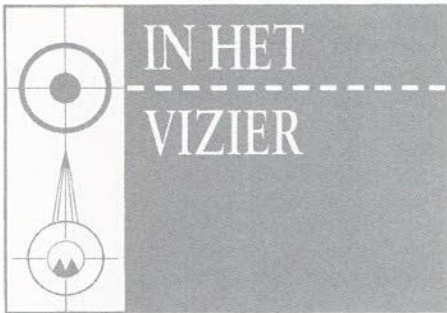
passie voor het menselijk pogen en falen spreekt.

ANGIE

Nog meer film van eigen bodem: *Angie*, het relaas van een jong meisje dat uit een opvoedingstehuis komt, serieus van plan is op het rechte spoor te blijven, maar dat door de omstandigheden toch niet lang volhoudt. Tegenslag in de baantjes die ze probeert, een vriendje dat schulden blijkt te hebben en contact met haar criminele broer die ze eigenlijk niet meer mag zien maar met wie ze een echte band heeft, maken dat het met Angie wel slecht moet aflopen... Daniel Boissevain als de broer lijkt me een ontdekking, de andere rollen zijn niet slecht maar ook niet goed, Peter Tuinman als rechercheur uitgezonderd: dat doet-ie altijd goed. Het verhaal van *Angie* is universeel, en wordt door Martin Lagstee weinig verrassend uitgewerkt. Tja Angie, rot voor je allemaal. Veel meer blijkt er, een dag later al, niet van de film te zijn blijven hangen. L.v.O.

Angela Basset in *'What's love got to do with it'*

ANALFABEET

"Voor bijna de helft van de 190 miljoen volwassen Amerikanen is het schrijven van een korte brief, het lezen van busdienstregelingen of het gebruik van een rekenmachine een serieus probleem," aldus een tijdje geleden een bericht in de Volkskrant.

Ruim 26.000 Amerikanen van vijftien jaar en ouder hadden van de representatieve steekproef deel uitgemaakt. De onderzoekers concluderen dat de helft van de volwassen Amerikanen grote moeite heeft om geschreven en gedrukte informatie te gebruiken. Voor veertig miljoen van de negentig miljoen Amerikanen is dit zelfs een onoverkomelijk probleem. Volgens het bericht zijn zeker veertig miljoen Amerikanen niet in staat wegenkaarten te lezen, het prijsverschil van twee produkten te berekenen, bus- en treinregelingen te begrijpen of simpele formulieren in te vullen.

Uit het onderzoek blijkt verder dat Amerikaanse bedrijven jaarlijks tussen de 25 en 30 miljard dollar aan produktiviteit verliezen als gevolg van fouten,

misverstanden en ongelukken, die te wijten zijn aan verschillende vormen van analfabetisme.

Als een van de belangrijkste oorzaken voor deze deplorabele stand van zaken wijzen de onderzoekers naar de kwaliteit van het onderwijs en de toename van het aantal Amerikanen voor wie Engels een tweede taal is.

Dat grote, voor ons zo voorbeeldige, moderne land wordt in belangrijke mate bevolkt door analfabeten.

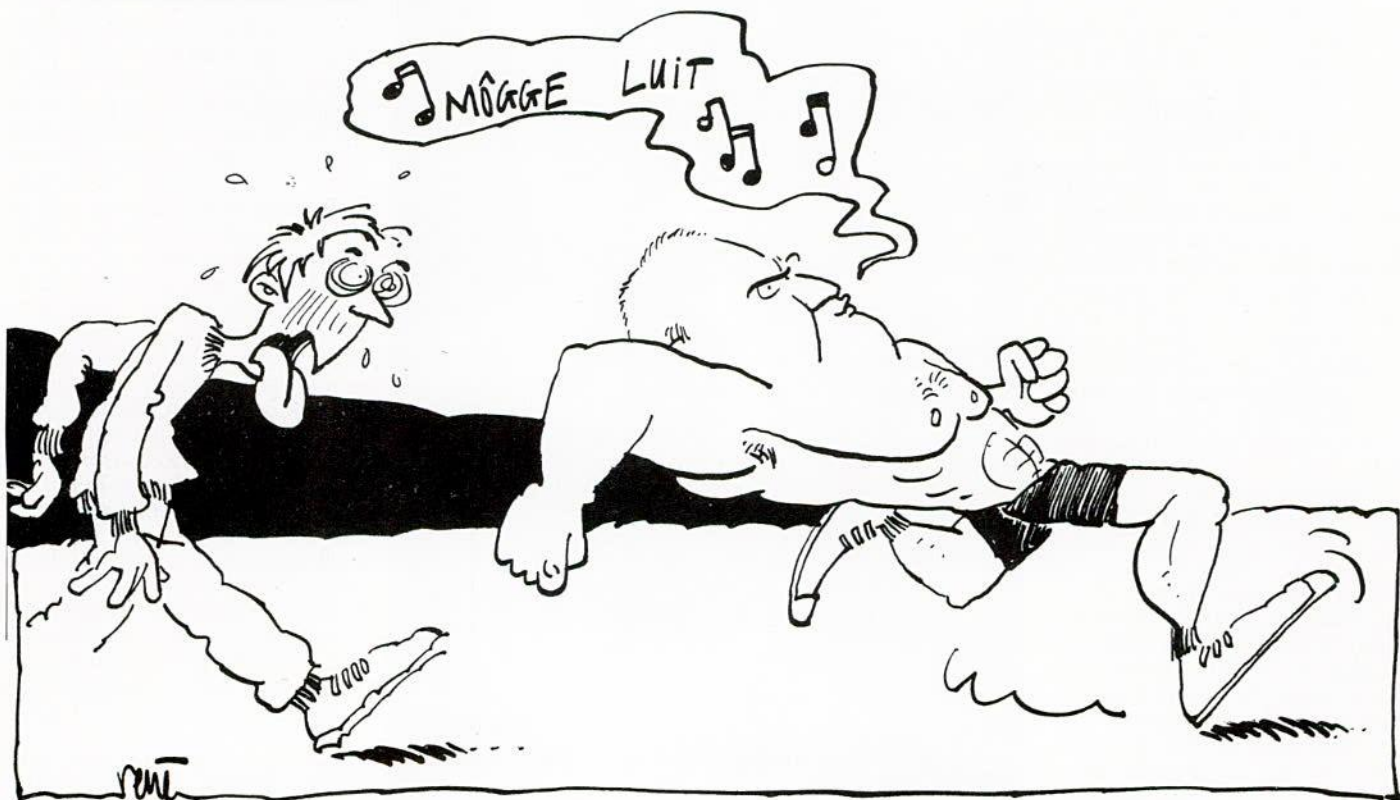
Ons land met zijn 11 miljoen volwassen Nederlanders blijkt, althans volgens de meest recente telling, zo'n 200.000 echte analfabeten te huisvesten. Dat is verhoudingsgewijze beduidend minder dan in de Verenigde Staten, maar toch nog een hele optocht als ze tien personen dik aan je voorbij zouden trekken. Van een half miljoen Nederlanders kan gezegd worden dat ze functioneel analfabeet zijn, dat wil zeggen onvoldoende met schriftelijke informatie weg weten.

De op stapel staande en zich voltrekken- de maatschappelijke veranderingen la-

ten ons hoop dat wij ook op gebied van analfabetisme het grote Amerikaanse voorbeeld gaan volgen. Het aantal mensen dat tussen wal en schip valt, dat geen boodschap meer aan onze maatschappij heeft, het aantal dat aan de onderkant van de samenleving de laagste klasse vormt, groeit met de dag. En daarmee ook het leger van hen die niet alleen geen boodschap hebben aan de richtlijnen van de regering, maar ze ook niet eens kunnen lezen. De beperkingen van de toegang tot de hogere vormen van onderwijs zullen verder tot een vervlaking van kennis en inzicht leiden en er borg voor staan dat, zoals vroeger, hogere opleidingen en met name universiteiten slechts voor de zeer gegoeden of buitengewoon begaafden open zullen staan.

De verschillen tussen mensen met veel en weinig geld, mensen met werk en zonder werk, mensen met toekomstkansen en mensen zonder uitzicht worden immer groter. En als we het woord analfabeet ook wat ruimer mogen nemen - en daaronder verstaan een persoon die niet in staat is of niet in staat wil zijn te begrijpen dat we nu pas echt op weg gaan naar een klassenmaatschappij - dan kunnen we ook nog heel wat Kamerleden en andere politici aan het aantal, in dit geval maatschappelijke, analfabeten in Nederland toevoegen.

Leon Wecke

CAMBODJA

In mei 1992 vertrokken de eerste Nederlandse militairen naar Cambodja om deel uit te gaan maken van de VN-missie UNTAC. Eind november van dat jaar werd shift 1 afgelost. Raadsvrouw Klazien van Brandwijk-Wiltjer, die van 4 december 1992 tot 12 juni 1993 met shift 2 in Cambodja verbleef, leverde EGO de volgende vier artikelen. Vooraf licht ze toe:

"Er zijn wel achthonderd Cambodja's. Iedereen heeft tal van ervaringen en belevingen. Natuurlijk zijn er gemeenschappelijke gebeurtenissen, ervaringen, maar de beleving van die ervaring kleurt het plaatje. Mensen bij het bataljon dachten dat de mensen van MOVECON, Headquarters en MCTU (mine clearing training unit) het beter hadden. Daar dacht men weer dat het toch wel lekker was om met je eigen peloton op pad te zijn. Of om 'verzorgd' te worden. Uit de artikelen, waarin een elftal mensen aan het woord komen, is iets te begrijpen over de beleving en ervaring van die mensen.

Anderen die in dezelfde situatie hebben gezeten of bij dezelfde gebeurtenis waren betrokken, hebben het misschien heel anders beleefd. Begrippen als: ruimte, vrijheid, verantwoordelijkheid en betrekkelijkheid krijgen een andere dimensie als je een half jaar in een bijzondere situatie zit. Het nut en de zin van de missie en je directe werk spelen een grote rol in de beleving van Cambodja."

BOOKINGOFFICE PHNOM PENH

Eind december 1992. In de koffiekamer van het UNTAC-hoofdkwartier in Phnom Penh ontmoet ik Sgt Admin. Peter Andringa voor de eerste keer: "Ik ben eigenlijk op weg naar Kompong Som (Sihanoukville), even genieten van een paar vrije dagen. Hierna zit dat er de eerste tijd niet meer in, want de 'ouwe' club gaat over een week terug naar Nederland. Al zijn de nieuwkomers dan binnen, het zal wel eventjes duren voor die het werk op het Bookingoffice onder de knie hebben.

Vanochtend ben ik hier omdat ik een fax uit Nederland verwacht. Een bekende schreef me dat mijn functie in Nederland, bij RMC-Noord in Assen, is weggeschreven. Ik ben nu Bas-kode 7. Lekker makkelijk. Andringa zit in Cambodja, dus we kunnen zijn functie wel wegschrijven. Weg baan, weg toekomst. Dat laat ik niet zo maar over me komen, ik ga iets ondernemen.."

Tijdens mijn tweede bezoek aan Phnom Penh, eind januari 1993, beland ik in het Bookingoffice om verdere vluchten naar Stung Treng, Siem Reap en Kompong Som te regelen. De dienstplichtige korporeels Frans van Buren en Erik van Dalen bemannen dan samen met de sergeant het Bookingoffice. Iemand zorgt voor thee en mijn vervolgvluchten worden uitgestippeld. Bij het loket is het een drukte van jewelste. Mensen uit India, Uruguay, Pakistan, China, Rusland, Canada, allemaal willen ze geboekt worden op een vlucht. Ook komen er mensen aan de balie die iets bijzonders willen.

"Als je echt met ons wilt praten kun je het beste tegen acht uur bij de koffieverkoopplaats komen. Daar ontmoeten we elkaar 's ochtends en eten er een broodje."

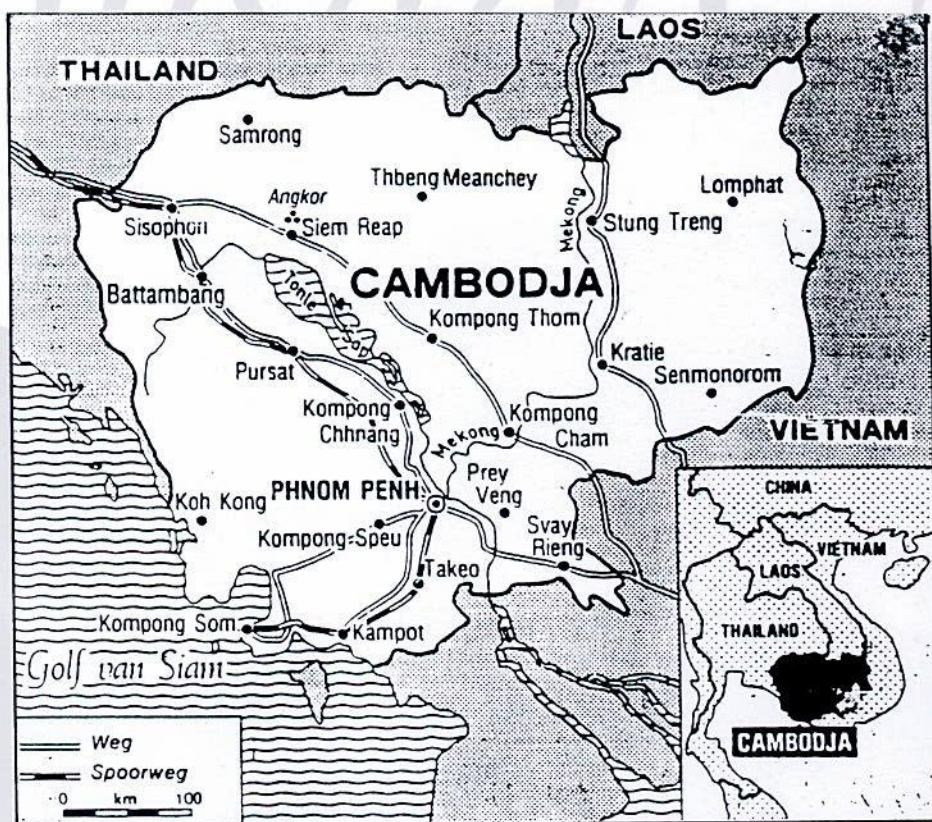
Een paar dagen later, terug in Phnom Penh en gestrand omdat de Russische heli's niet vliegen, besluit ik te gaan kij-

ken bij het koffieverkooppunt. Naast de mannen van het Bookingoffice zijn er meer Nederlanders. Mensen van Movement-Controll, het Mine Clearing Training Unit, een marechaussee en een aantal officieren van zowel KL, KLu als KM, die op het UNTAC-hoofdkwartier werkzaam zijn. Tegen kwart over acht verdwijnt men langzaam maar zeker naar de buro's. Ik ga mee naar het Bookingoffice.

"Dit is het moment van de dag dat we tijd hebben om zaken op een rijtje te zetten," vertelt Frans van Buren. "Het is een prima baan, maar zo af en toe zou er een vrije dag tussen moeten zitten. We zijn zeven dagen per week van acht tot zes aan het werk. Tussen de middag hebben we pauze, maar voor mijn gevoel ben ik de hele dag bezig."

■ Hoe het begon

Op de vraag hoe hij als dienstplichtig

korporaal in Cambodja terecht is gekomen, vertelt Frans: "Deze periode valt precies binnen mijn dienstplicht. Na de HEAO ben ik in dienst gegaan. Na de opleiding ging ik naar Duitsland. Mijn werk daar was gericht op oefeningen. Toen de kans kwam om naar Cambodja te gaan, heb ik die met beide handen aangegrepen. Aan mijn opleiding tot hulp-administrateur heb ik hier weinig. Niet dat me dat spijt. Dit is een drukke, gezellige baan. Je ontmoet mensen uit de hele wereld. Ik verbaas me trouwens over de hoeveelheid papier die er hier geproduceerd wordt. Naar mijn idee kan er veel meer worden geautomatiseerd."

Erik van Dalen zit in Cambodja: "Omdat het me wel een uitdaging leek, de hang naar avontuur en het onverwachte. In Nederland deed ik als hulp-administrateur vrij eentonig werk, dus deze kans pakte ik met beide handen aan. Soms heb ik zoiets van: en nu even vrij en geen 'Flight Battambang, please Sir' meer aan mijn hoofd. Gewoon even tijd om brieven naar huis te schrijven of een boek te lezen. Niet dat ik klaag hoor. De jongens bij het bataljon hebben het vast veel zwaarder. Het leuke aan het werk hier is, dat je mensen uit alle landen van de wereld ontmoet. Als we gaan eten hebben we ook contact met ze. Iedereen die wel eens vliegt kent je, wil je kennen en zo krijgen we regelmatig een drankje aangeboden. Niet dat het wat verandert aan de volgorde van boeken, maar dat is de mensen uit India en Pakistan niet duidelijk te maken."

Peter Andringa vertelt dat hij al geruime tijd op uitzending zat te wachten: "Ik ben een VN-vrijwilliger. Vier jaar geleden heb ik me opgegeven. In het afgelopen jaar, 1992, hebben ze me drie keer gebeld met de mededeling dat ik weg zou gaan. Begin januari zou ik naar de Sinai. Dat werd een dag tevoren afgeblond. In maart zou ik naar Joegoslavië, maar ook dat ging op het laatste nippertje niet door. Daarna stond ik er begin juni op voor Cambodja om de admini-

Aan de kust van Kompong Som

Incheckbalie in Phnom Penh

strateurstaak op me te nemen. Maar weer kreeg ik op het allerlaatste moment te horen dat het niet doorging. Toen was ik het zat en heb tegen buro Vredesmachters geroepen: 'Elke keer weer met mijn spullen klaarstaan om weg te gaan, vertel me nu maar eens waar ik aan toe ben en wat ik kan verwachten!' Hou het maar op december, dan ga je alsnog naar Cambodja, zei men toen. Begin oktober belden ze me met de mededeling dat ik binnen anderhalve week in Cambodja moest zitten. En zo zit ik hier nu al weer bijna vier maanden als hoofd Bookingoffice."

■ Klantgericht werk

Hoewel ze daarvoor niet zijn opgeleid hebben de mannen bij het Bookingoffice een klantgerichte baan. Toch is het niet altijd even gemakkelijk te begrijpen wat mensen willen of ze duidelijk te maken wat wel of niet kan en waarom. Frans: "Hier bij UNTAC wordt in principe

Engels en Frans gesproken. Van de mensen die een vlucht komen boeken mag je dus verwachten dat ze een van beide talen spreken. Dat is niet zo. Neem mensen uit Roemenië of Uruguay. In sommige gevallen red ik me dan wel met Duits of een mondje vol Spaans. Maar er zijn ook mensen die alleen maar hun eigen landstaal spreken. Hoe dan ook, wij proberen de zaken zo goed mogelijk te regelen."

Erik: "Toch is het gemakkelijker als mensen Engels, Frans of Duits spreken. Die weten vaak ook wel dat het geen zin heeft om geld of kadootjes te bieden. Ik denk dat het goed is dat dit bureau door westerlingen wordt gerund. Wij zijn niet gevoelig voor dat soort dingen, terwijl het in sommige andere landen heel normaal is dat je iemand een gunst vraagt of bewijst. Het is ons werk, er zijn regels en voorschriften over prioriteit en dergelijke, dus gunsten verlenen we niet. We helpen iedereen. Daar zijn we voor ingehuurd."

Frans: "Het zijn niet alleen de mensen uit de zogenaamde derde wereld landen die gunsten willen. Soms is het ergerlijk als je ziet hoe blanke UN-ers, burgers, misbruik van hun status menen te kunnen maken. 'I am a friend of mister Agassie' roepen ze dan. Ik heb dan de neiging om te roepen 'So am I...'"

Erik: "Tja en hoge militairen hebben ook nog wel eens de neiging iets met behulp van hun rang te regelen. Ze kunnen het dan niet hebben dat ze van een simpele korporaal nul op het rekest krijgen. De sergeant neemt dat dan over, maar die is natuurlijk ook niet hoog genoeg. Dat hoort bij het spel."

Peter: "Dat is zo, ik vind dat mensen soms erg weinig begrip voor onze positie hebben. Wij kunnen geen ijzer met handen breken. Maar over het algemeen loopt het hier prima. De beide korporaals regelen voornamelijk de vluchten van eenlingen. Dat gaat via het loket. Mensen vullen een formulier in, geven aan wat hun voorkeur is. Wij vertellen dan direkt of er wel of geen vlucht is op die dag, zodat ze alternatieven kunnen

zoeken. Een dag voor vertrek komen ze dan nog even informeren of ze werkelijk geboekt zijn. Ik hou me meer bezig met groepen, militairen of burgers. Militairen die vanuit de verschillende sectoren eerst naar Phnom Penh moeten komen en van hieruit naar Bangkok vliegen om daar als groep met een speciale vlucht naar huis te gaan. Als er door slecht weer vertragingen zijn of er wordt niet gevlogen, is dat een heel gedoe."

■ Alleen er op uit

De Nederlanders in Phnom Penh wonen verspreid over de stad. Sommigen hebben met elkaar een groot huis gehuurd. De mannen van Bookingoffice wonen in hotel Orchidee.

Erik: "Wij zitten in een hotel. Dat had ik totaal niet verwacht. Bij de voorlichting was daarover niets gezegd. Ik had me ingesteld op een veel primitiever leven, op een tentje in de jungle. Maar we hebben een prima hotel en we weten inmiddels ook de beste restaurants. Over het algemeen gesproken is de voeding hier wel eentonig. De mensen die in één huis wonen koken zelf of hebben iemand aangenomen die voor ze kookt. Dat lijkt me ideaal. Ik vind het jammer dat wij niet mee konden naar een huis. De groep is nu uit elkaar getrokken. We zien elkaar nog wel eens, maar het is anders."

Peter: "Ik vind het prettig dat wij in hetzelfde hotel wonen, dan kun je nog eens iets regelen."

Frans: "Het maakt mij niet zoveel uit waar ik woon. Wat ik jammer vind is dat wanneer je nu vrij bent, je er alleen op uit moet. Hier van het Bookingoffice kunnen we nooit met z'n tweeën weg, je mag blij zijn als er een van de drie even weg kan. Ja, en dan trek je er maar alleen op uit."

Alliedrie zijn ze het erover eens dat het wel uit te houden is in Cambodja. Peter verheugt zich op zijn verlof in Thailand. Frans en Erik wachten met smart op een derde korporaal, zodat ze wat vrije dagen op kunnen nemen.

Tijdens mijn laatste bezoek, eind april aan Phnom Penh, is Frans druk met het opzetten van een automatiseringssysteem voor vluchten, boekingen en confirmaties. "Heb ik toch nog wat aan mijn hea!", zegt hij lachend, "wel ben ik blij als ik naar huis kan, want de vrije tijd is nog steeds heel schaars. Het is niet eens duidelijk of we voor de verkiezingen nog met R&R kunnen."

Erik is herstellende van een ongeluk. Hij heeft een aantal dagen in het Duitse hospitaal gelegen. Zijn gezicht is danig gehavend, toch rijdt hij alweer op een UNTAC-motor: "Ben ik niet afhankelijk van wat anderen willen en doen. Ik heb veel contact met mensen uit andere landen, dus ga er 's avonds nogal eens op uit. Ik zou voor wat betreft de mensen die ik ken nog wel een tijdje willen blijven. Voor de rest, het werk en Phnom Penh, heb ik het wel gezien."

IN STUNG TRENG

Als ik op 21 januari in Stung Treng uit de Russische helikopter stap valt me een enthousiaste begroeting ten deel door adjudant Verkooien van de KL Movement Controll: "Fijn dat u eventjes uitstapt. Over twee uur gaat er een heli terug naar Phnom Penh, dus we hebben even de tijd om te praten." Als ik hem vertel dat ik van plan ben tot zaterdag te blijven is hij hogelijk verbaasd: "Er komen af en toe mensen meevliegen vanuit Phnom Penh, maar blijven, dat overkomt ons niet zo vaak. Gezellig!"

In het slaapverblijf zie ik, behalve echte bedden, airco, een douche en toilettruim-

te, zelfs een wasmachine. Vergeleken bij Phum Nimmith lijkt dit een paradijs. De anderen, sergeant majoor Jan Jacobs van 't Hof en korporaal Ben Troostheid, hebben er evenmin problemen mee als ik blijf.

Jan gaat boodschappen doen en vraagt me mee en zo zitten we even later in een LARO. Het is bijna niet te bevatten. Bij het bataljon in het Noord Westen verlaat niemand alleen het kamp, heeft men een wapen. Jan vertelt: "Iedereen loopt hier ongewapend. Alleen de mannen uit Uruquay, die beveiligings- en bewapeningstaken hebben, dragen wapens. Wij hebben een schervenvest, dat is al. Het is toch een VN-missie."

Via een geasfalteerde weg, weliswaar met kuilen, komen we bij het stadje waar naast rieten optrekjes, prachtige paalhuizen en grote Franse herenhuizen staan. Op de markt lijkt alles te koop. Jan is er goed bekend. "Ik doe meestal de boodschappen en probeer regelmaat in ons eetpatroon te brengen. In ons werk is het voortdurend hollen of stilstaan. De hitte is hier slopend en als je dan niet regelmatig wat drinkt en eet ga je onderuit."

■ Eten en praten

Terug op het vliegveld is het een drukte van jewelste. Twee heli's staan op punt van vertrek. Een aantal mensen die niet geboekt hebben proberen de moveconers er van te overtuigen dat ze toch nog mee moeten. Maar ja, wat doe je als er vijftien mensen voor drie plaatsen zijn? Als de heli's de lucht in gaan is het vliegveld uitgestorven en kunnen we aan tafel.

Sjef Verkooien vertelt dat hij ondersteboven is van Cambodja. "Het is alsof ik hier hoor. Ik voel me erg bij de mensen betrokken. Natuurlijk mis ik zo nu en dan thuis, maar als ik zie wat ik er voor in de plaats heb gekregen, ongelooflijk. Het valt niet uit te leggen."

Het 'restaurant' op het vliegveld van Stung Treng en werkoverleg tussen Maleisië en China

'De volgende dag (27 februari) crasht er een MI26'

"Je zal vanavond als we gaan eten zien dat Sjef de big-boss is van Stung Treng. Het ontbreekt er nog aan dat mensen voor hem buigen, maar iedereen kent hem. En niet alleen de Cambodjanen", lacht Ben, "over vier maanden zijn Jan en ik net zo beroemd."

's Avonds in Blue Café, vijf tafels met gammele stoeltjes en uitzicht over de Mekong, blijkt iedereen de Hollanders te kennen. Rond de stamtafel staan een stoel of twaalf. UNMO-ers en electorals schuiven bij ons aan. Via de mobiele telefoons is er contact met de eters bij de concurrent, Green Café. Zij willen ons ontmoeten in de kroeg. Na het eten mogen de nieuwkomers een blik in de keukens werpen. Het "wij eten hier altijd en zijn nog niet ziek geweest", stelt me enigszins gerust.

In het optrekje van bamboe en riet ontmoeten we nog meer mensen van UNTAC. Het lijkt één grote familie: Webster van Barbados, Khalid uit Palestina, twee Chinese ingenieurs, Mr. Wan uit Maleisië, een paar Canadezen, twee Polen, een groepje soldaten uit Uruquay, de Russische bemanning van een MI26, een Canadese piloot met Nederlandse voorouders en iemand uit Pakistan.

"Dit is de UN. Zo zou je over de hele wereld moeten leven", vindt Sjef, "hier in Cambodja bewijzen we dat het kan." Jan werpt tegen: "Dat is een mooie theorie, maar ik ben toch liever thuis. Ik zit hier verplicht. Geen haar op mijn hoofd die er aan zou denken vrijwillig te gaan. Nu ik hier zit zal ik er wat van maken. Maar Cambodja, VN, nee, van mij hoeft dat niet."

Ben zegt later: "Ik zit een beetje tussen die twee in. Ik vind het mooi zoals Sjef dat doet, al die contacten enzo, maar ik vind ook dat het goed is dat Jan af en toe op de rem trapt. Het is vreemd om zo bij elkaar te zitten. Toen ik een paar weken geleden aankwam wist ik niet wat me

overkwam. Mijn buddy bleef achter in Phnom Penh en ik moest met Jan hier naar toe. Nu vond ik Phnom Penh al een hele ervaring, maar dat wat je hier ziet slaat echt alles. Een kaal vliegveld. Drie tenten van de Nederlanders en een kampement van Uruquay. En dan nog een adjudant en een majoor. Gelukkig gaat het goed en staan ze niet op hun strepen, want anders zou ik als korporaal voortdurend de joker zijn. Nu doet iedereen alles. Jan zorgt er voor dat we op tijd eten. Om de beurt staan we als eerste op. Ik denk dat ik het wel volhoud."

■ Beschietingen

De volgende dag worden wij uitgenodigd het Chinese nieuwjaar bij de Chinezen te vieren. Het wordt een avond van Peking eend, Mekong vis, eten met stokjes en Chinese vodka.

Als we om negen uur terug komen op het vliegveld ligt er een briefje dat er met spoed een kindje naar Phnom Penh moet worden vervoerd. Zij was betrokken bij een ongeluk met een UNTAC-voertuig. 's Avonds en 's nachts wordt er niet gevlogen, alleen in uiterste noodzaak. Dit Cambodjaanse kindje heeft geen prioriteit, Ben wil de zaak regelen: "Hier word ik moedeloos van. Een kind dat dringend medische zorg nodig heeft en niet vervoerd mag worden. Je zult zien dat ze morgen geen prioriteit heeft. Als we geluk hebben kan ze zondag mee. Het is soms zo'n bureaucratisch gedoe hier!"

Spijtig genoeg krijgt Ben gelijk: pas bij de laatste vlucht op zaterdag heeft het kindje een zodanige prioriteit dat het mee mag.

's Nachts worden we uit bed gehaald door een luitenant van Uruquay. Beschietingen die steeds dichterbij komen. We moeten standby zijn voor mogelijke evacuatie. "You know what you have to do?" is de vraag en hij wil dat

we in een riooltank gaan zitten. Die staat vol water en ruikt niet bepaald fris en Ben weet hem te overtuigen dat alles standby moet zijn als er werkelijk geëvacueerd gaat worden. En zo zitten we, met schervenvest en helm, in de werk-tent te wachten op wat komen gaat.

"Ook dit is voor ons de eerste keer. Laten we nog maar eens kijken wat er moet gebeuren als de hele omgeving hier naar toekomt. Er is een regeling van wie als eersten hier weg moeten. Trouwens, hoe kan de bemanning van die heli's nu hier komen als er tussen het vliegveld en het stadje gevochten wordt", vraagt Jan zich af. Een paar uur later wordt het alarm weer afgeblazen en kunnen we nog een paar uur slapen.

In maart zie ik ze weer. De Polen wonen nu bij het vliegveld en voor de heli-bemanningen is ook plaats gemaakt.

Jan: "Voorzorgsmaatregelen voor de verkiezingen. Er zijn steeds meer beschietingen. Vaak aan de andere kant van de rivier, maar we zijn op alles voorbereid. Het evacuatieplan is rond, iedereen kan zo weg. Wij evacueren eerst alle UNTAC-burgers en militairen. Dan pas gaan we zelf. We zullen maar hopen dat het niet nodig is."

Van het rustige feestvierende Stung Treng is weinig over. Wel is de UNTAC-gemeenschap nog intact. Het Blue Café is nog steeds ontmoetingspunt en men is blij met bezoek, andere gespreksthema's en nieuwtjes.

■ Spanningen nemen toe

De volgende dag stort, tijdens de landing, een MI26 neer. Wonderwel komt iedereen er levend uit. Een aantal mensen raakt ernstig gewond. Kleine irritaties en spanningen die er de laatste weken waren ontstaan worden eventjes vergeten. Als team gaat men aan de slag, stelt men mensen gerust, troost, ont-ruimt het vliegveld. Drie uur na het ongeluk wordt er al weer gevlogen.

's Avonds is er pas tijd om bij de eigen gevoelens stil te staan. Tijdens het eten blijkt dat de hele gemeenschap is aangedaan. Men raakt er niet over uitgepraat. Anderen zitten starend op een stoel. Als ik twee dagen later vertrek, zucht Jan: "Ik hoop dat er bij het volgende bezoek tijd is om te praten."

Eind april ga ik weer naar Stung Treng. Bij een stop in Siem Reap stapt Ben in het toestel: "Ik moest weg uit Stung Treng. De wereld kwam daar op me af. Niet te geloven. Als je bij een groter detachement zit is het vast wel anders, maar ik moest andere gezichten zien. Hoe langer we hier zijn, hoe meer de verschillen opvallen. Hoe minder je van elkaar kan hebben. Ik kom net van de Angkor Wat. Prachtig, ongelooflijk mooi. Ik blijf een paar dagen in Phnom Penh en ga dan weer terug. De laatste maanden hebben we een nieuwe baas. Ik zie wel."

Onderweg worden we beschoten en hebben beiden iets van: 'Wij weer'. Op het vliegveld in Phnom Penh nemen we afscheid: hé, tot in Nederland hè." Ben gaat stappen met zijn buddy, ik naar het Bookingoffice om een vlucht te regelen. Twee dagen later stapt Sjef uit de heli waar ik instap: "Jammer dat je niet eerder kon komen, mijn afscheid was geweldig. Iedereen was er. Alleen Ben niet, die wilde een paar dagen weg. Heel jammer. Ik hoop dat ik hem hier zie. Je hoort wel hoe de laatste weken zijn geweest. Hier is mijn adres in Nederland. Tot ziens!"

Jan staat me op te wachten: "Je hebt Sjef net gemist. Ben is er niet. Ik had gehoopt dat hij in de heli zou zitten. De vervanger is er al een paar dagen. Wel een geschikte vent."

Tijdens het eten in Blue Café hoor ik hoe

FDS-personeel leverde een patiënt af in Mongobarray

de laatste weken zijn verlopen: "Het werd steeds moeilijker om ruimte voor elkaar op te brengen. Steeds vaker gingen we over elkaars grenzen. We zijn nou eenmaal mensen met andere normen en waarden. Ben kwam klem te zitten en toen heb ik hem geholpen een paar dagen weg te komen. Ik had nooit gedacht dat samenleven met twee wildvreemden zo moeilijk kon zijn. Nog twee maanden, dan ga ik gelukkig weer naar huis. Het zal nog wel even doorblijven zijn, want ook hier gebeurt steeds meer. Het is niet langer verstandig om er alleen op uit te gaan. Ook slaan we wat voorraad in, voor het geval dat. Verder hebben we om wapens gevraagd, maar daar wil Phnom Penh niet aan. Met de mannen van het URU-bat hebben we afgesproken dat we van hen wapens krijgen als het er op aan komt. Wij zijn tenslotte militair en rusteloos afwachten terwijl zij het werk doen kan niet. Maar wie weet, misschien is het allemaal niet nodig."

WACHT IN HET FDS

Overdag is het in en rond het Field Dressing Station (FDS) een drukte van jewelste. Terwijl mogelijke patiënten al voor zeven uur bij de poort zitten, wordt het FDS voor de dag in gereedheid gebracht. Airco's gecontroleerd, van aggregaat gewisseld en patiënten verzorgd. Om acht uur loopt een medisch team naar de poort en kijkt welke mensen af kunnen met een aspirine. De anderen gaan mee naar binnen. Normaal gesproken zitten er voor het spreekuur begint zeker dertig patiënten te wachten. Sommigen zijn vergezeld van kinderen of familieleden. Tegen tien gaat men nog eens kijken bij de poort. Voor de middag zijn alle patiënten geholpen. Soms is er sprake van opname, anderen

worden doorgestuurd naar ziekenhuizen in Sisophon of omgeving. Als daartoe aanleiding is worden de patiënten met de ambulance van het FDS naar het ziekenhuis in Mongobarray gebracht.

Een enkele keer wordt het spreekuur voor de lokale bevolking onderbroken, omdat er een mijnslachtoffer wordt binnen gebracht. Meestal komen die in de avond of in de nacht. 's Avonds en 's nachts de wacht hebben in het FDS betekent soms druk in de weer zijn met patiënten, veelal Cambodjanen, af en toe een Nederlander. Vaker is het wachten tot er iets gebeurt. Als de patiënten slapen is er tijd voor wat anders. Een spelletje: stratego, risk of trivial. Sommigen gebruiken die tijd om een brief naar huis te schrijven. Regelmatig wordt er tijdens die avond-uurtjes gepraat. Over thuis, over Cambodja, de patiënten die er liggen, spannende zaken die er gebeurd zijn die dag.

■ Na vier maanden

Korporaal LDGD Linda Rijzinga-Seegers (24 jaar), marn. 1 alg KV Andrew Neyndorff (28 jaar) en marn. 1 alg Eddy Huizeling (31 jaar), hadden op 2 april 1993 dienst in het FDS. Zij vertelden over hun verwachtingen, belevingen en ervaringen in vier maanden Cambodja.

Eddy, die als beroeps al heel wat jaren bij het korps dient en al eerder langere tijd van huis is geweest, vindt: "Cambodja is op zich een hele ervaring. Alleen de tijd dat we hier zitten is te lang. Na drie maanden had ik het wel gezien. Nu zouden we naar huis moeten gaan. Het is mooi hoor, een andere cultuur, maar dan moet je er deel van uit kunnen maken. In het begin gingen we de poort nog wel eens uit, nu bijna niet meer. Het is een saaie aangelegenheid."

"Op zich heb je wel gelijk", zegt Andrew, "hoe langer je hier zit, hoe saai het wordt. We doen niets anders dan wachten op zaken waarvan je hoopt dat ze nooit gebeuren. We houden ons bezig met locals. Een goede zaak, maar daarvoor ben ik niet bij het korps gegaan. Het is trouwens niet te bevatten zoals mensen met elkaar omgaan. Het lijkt alsof een leven hier niets voorstelt. Ze schieten elkaar dood voor een paar dubbeltjes. Van mij mogen we morgen ook terug."

"Het wordt met de dag erger, we krijgen steeds meer beperkingen. En als je de pech hebt niet bij een ambu-team te horen zit je alleen maar binnen het kamp. Zo af en toe heb ik het idee dat ik gevangen ben ge-

zet, " aldus Linda, "mijn man, die bij de H-cie zit als kasbaas, gaat regelmatig naar Sisophon. Dat is natuurlijk ook geen wereldreis, maar dan ben je hier tenminste even weg. En de ambu-teams moeten nog wel eens een patiënt naar Mongobarray brengen. Je ziet hier niets, komt het kamp niet af. Nee, drie of vier maanden is lang genoeg voor zo'n mis-sie."

Dat klinkt niet echt opwekkend hè?

Andrew: "Nee, wat had je dan gedacht? Super gemotiveerde mariniers, nee toch? Je kunt beter bij de compagnie zitten als compagnie-verzorger. Dan ga je tenminste met je maten op pad."

Eddy: "Nee, natuurlijk klinkt dat niet opwekkend. Ik wist niet dat ik dit zou gaan doen. Ik ben hier naar toe gegaan als chauffeur-gewondenverzorger. In het begin dacht ik, ik zie het allemaal wel. Het was toen ook best interessant. De operaties. De patiënten die we weg moesten brengen of helpen. Volgens mij is het medische vak een roeping. En wat ook zeker is: niet mijn roeping!!"

Linda: "Ik heb voor die zorg gekozen en daar heb ik nog steeds geen spijt van. Het werk vind ik ook leuk. Je leert hier zaken die je op een ziekenboek in Nederland nooit zou leren. In die zin ben ik blij dat ik hier zit."

■ De werkzaamheden

Wat doen jullie zoal?

Andrew: "Als ziekenverpleger, dus dat zijn Eddy en ik, wissel je het verband, geeft spuiten. Help je soms als omloop op de OK, meet je de bloeddruk van patiënten en maakt röntgen. Alleen het snijden doen we niet. Verder het FDS schoonmaken. Zorgen dat patiënten eten krijgen. Zoals ik het zie zitten we

Nederlandse patiënten in het FDS

hier alleen voor locals. Die mensen hebben geluk dat die doktoren hun tijd zinnig willen besteden, anders hadden ze toch maar mooi pech. Wij ook trouwens, want dan zaten we de hele dag in de videozaal. Je hebt nu in ieder geval wat te doen."

Eddy: "Ja we zitten hier nu puur voor de locals. Als we die niet hadden zaten we helemaal uit ons neus te eten. Ik denk trouwens dat echte verplegers en verpleegsters, mensen van de vloot, dit wel mooi werk vinden, maar ja, die hebben

ervoor gekozen. Zijn er voor opgeleid."

Linda: "Ik ben er van overtuigd dat het nooit de bedoeling is geweest de locals te verzorgen. Als er wat met onze eigen mensen is, wordt dat vast stopgezet. Ik denk dat er wel eens wordt vergeten dat we fit moeten zijn als er met onze eigen mensen wat gebeurt. Soms is het zo vol in de ziekenzaal dat we maar hopen dat er 's avonds of 's nachts niemand wordt binnen gebracht."

Hebben jullie dan geen opleiding gehad?

Eddy: "Natuurlijk wel, maar dat was anders. Wij hebben geleerd eerste hulp te verlenen. De eerste behandeling, daar zijn we goed in. Stompies behandelen enzo. Maar voor de zorg zijn we niet opgeleid. Dat is een ander vak."

Had je andere verwachtingen?

Andrew: "Ja zeker. Ik snap wel dat je patiënten niet uit de lucht kunt plukken en dat we bezig gehouden moeten worden, maar ik ben liever bij de compagnie. Ik ben een paar weken pelotonsverpleger geweest en dat beviel me prima. In het begin was het hier natuurlijk leuk en interessant. De uitdaging is nu voorbij. Men heeft mij van tevoren niet verteld wat mij te wachten stond."

Eddy: "Dat staat voor alles. Ook als je kijkt naar de voorlichting op ander gebied. Het klopt niet, het is achterhaald. De mensen van het Tropeninstituut denken dat het hier nog net zo is als eind jaren zestig. Dat is niet zo. Natuurlijk zullen de basisprincipes er nog wel zijn, maar die mensen hebben in kampen gezeten, zich aangepast aan westerse hulpverleners en nu passen ze zich weer aan aan UNTAC. Ze hebben toch geen keuze. Zij hebben alle vormen van overleven meegemaakt. De sterkeren zijn overgebleven door zich aan te passen. Degenen die zich verzet hebben zijn vermoord. Ik vraag me af of er een plooi-baarder volk is dan de Cambodjanen."

En ook hoe het hier zal zijn als UNTAC weg is. Het is toch bull-shit dat UNTAC niet op mag treden tegen banditisme, tegen de Rode Khmer? Van jongens van de compagnie hoor ik wel eens dat ze het gevoel hebben dat de Rode Khmer ze uitlacht als ze op patrouille zijn. Zij dicteren toch wat UNTAC doet.”

■ De zin van het werk

Andrew: “Soms denk ik wel eens dat we hier voor tjoema zitten. Er worden waterputten geslagen en schooltjes gebouwd, maar ondertussen staan er wel tien illegale tolheffingen van hier naar Sisophon. Dat klopt allemaal niet. We zouden die lui toch mores kunnen leren. Niet dat ik erop uit ben om mensen kapot te schieten of zo, maar zij doen het wel. Woedend word ik daarover. Het lijkt wel of niemand iets durft te doen. Het zal wel niet mogen van de politiek. Het is beter voor de beeldvorming als wij hier mensen oplappen die het volgende moment weer op een mijn kunnen lopen. Ik denk echt dat het beter is als wij na vier maanden naar huis zouden zijn gegaan. Dan ga je ook niet over dit soort zaken nadenken. Dan doe je gewoon je werk en vertrekt weer.”

Linda: “Maar jullie willen toch niet zeggen dat wat wij hier doen allemaal voor niets is. Het is toch geweldig dat we al die kinderen kunnen helpen. Dat we de mensen op weg kunnen helpen. Als we er niet zouden zijn, hadden ze helemaal niets.”

Andrew: “Nee, dan gingen ze direkt dood. Nu kijken wij er nog even naar en als ze mazzel hebben worden ze geopeerd. En anders gaan ze alsnog dood.”

Linda: “Maar we doen toch nuttig werk. Dat kleine meisje is van de week toch weer naar huis gegaan, die heeft het gered.”

Eddy: “Die gaat nog wel dood.”

Linda: “Kom zeg, als je niets positiefs wil zien, is er ook niets positiefs. Die man met een kogel door zijn long redt het toch ook. En die kinderen die malaria hadden, die zijn toch ook gered.”

Eddy: “Jij kijkt alleen naar hier, heel kleinschalig. En natuurlijk, dan doen we een heleboel goede dingen, maar het is toch een druppel op een gloeiende plaat?”

Andrew: “Toch geloof ik dat de manier van kijken van Linda beter is. Als je alles maar negatief bekijkt is er niets meer dat iets voorstelt. Voor de mensen hier zijn we belangrijk. En ook al weten we niet of er volgend jaar een geneesmiddel voor de kinderen met malaria is, ze hebben er nu in ieder geval weer een jaar bij. Wij kunnen toch moeilijk gaan bepalen dat dat niet zinnig is. Wie weet is Cambodja volgend jaar wel ontzettend interessant voor een multinational en gaat die met een vaccinatie-programma beginnen. Omdat hij goedkope arbeidskrachten nodig heeft of zo.”

Eddy: “Natuurlijk hebben jullie gelijk, alleen wij, het FDS, zijn het allerbelangrijkste hier in Cambodja. Maar zijn we gekomen voor het brengen van moderne medische technieken? Vaccinatie programma's is toch iets van de wereldge-

zondheidsorganisatie. Toch niet iets voor mariniers?”

Andrew: “Hoe het ook is, ik hoop dat we niet al te veel gedoe krijgen rond de verkiezingen en dat de mensen gaan stemmen. Daarmee kunnen ze de Rode Khmer laten zien dat ze het zat zijn, dat ze vrede willen. Wij kunnen dan in juni met elkaar gezond naar Nederland terug.”

Linda: “Dat is het allerbelangrijkste. Over twee maanden met het hele bataljon gezond terug naar Nederland. Laten we het maar afkloppen.”

■ Beleid aangescherpt

Nog geen maand later moesten de mensen van het FDS met man en macht aan het werk om een sergeant-majoor die, op 1 mei, door een handgranaat ernstig gewond was geraakt te stabiliseren. Daarna kwamen er negen UNTAC-ers, waaronder 5 Nederlandse mariniers, die op 4 mei in een hinderlaag reden. Stabiliserende operaties werden uitgevoerd, zodat ze naar Bangkok en daarna naar Nederland vervoerd konden worden.

Het beleid werd aangescherpt. De ziekenzaal werd in de verkiezingsweek voor de locals gesloten. Nog nadrukkelijker dan voorheen werd er rekening mee gehouden dat er meer van dit soort incidenten zouden kunnen gebeuren.

“Goed dat wij hier nog waren, dat we zoveel ervaring hadden. Dat hadden we in december nooit gered. Nu waren we op elkaar ingespeeld. De ambu-teams om de gewonden uit de heli's te halen. De mensen in de operatie-kamer. De verbindingdienst. De TD-ers. Allemaal waren we er klaar voor. Het is waardeloos dat het gebeurd is, maar we konden het aan!”, aldus Eddy.

Onderweg naar de volgende wacht...

E-COMPAGNIE IN THMA POK

“Ik herinner me het moment van aankomst nog als de dag van gisteren. Ik heb nooit geweten dat er zo'n verschil in armoede kan zijn. Toen we met de bus door Thailand reden verbaasde ik me al hoe mensen zo konden leven. Bij de grens met Cambodja viel ik stil: Zo iets had ik nog nooit gezien. Het is toch bijna niet te geloven dat je kan leven onder een afdakje met verder niets.” Aan het woord is Johan Kunst (19 jaar) marn. 1 alg KV. Samen met de marn. 1 alg. KV Bas Gerbrands (21 jaar) bemant hij op 20 april de wachtpost van de lokatie van de Echo-compagnie in Thma Pok. Beiden maken deel uit van de 1e geweergroep van het 1e peloton.

De post die ze bemannen ligt aan de straatkant. Regelmatig komen er voertuigen voorbij, sommigen rijden stapvoets en mensen die erop zitten roepen: ‘Kill UNTAC’, ‘UNTAC DEAD’.

“Je kunt bijna niet zien wie het zijn, toch is dat belangrijk, want we moeten doorgeven als er verplaatsingen en troepenbewegingen zijn. In het begin schrokken we van het geschreeuw, nu lachen we er om. Ze zullen wel gedronken hebben”, zegt Bas en “als er onraad is moet je dus gewoon bukken en achter de zandzakken gaan zitten. Niet gaan hollen of zo.” Ik denk dat het wel wat mee zal vallen. Vraag voor alle zekerheid of ik mijn kogelvrijest ook aan moet. “Bij de hand hebben” is het advies.

■ Wisselend werk

“Ik had me het anders voorgesteld”, vertelt Bas, “naar mijn idee hadden we in de opwerkperiode toch ook andere zaken voor ogen. We hebben hard gewerkt aan basis-drills, met roadblocks en dat soort dingen. Tot nu toe ben ik dat niet tegen gekomen. Om 6 uur is het

hier Overal, dan heb je tot 8 uur tijd voor jezelf. Vanaf 8 uur heb je werkzaamheden. Tot 5 uur ben je bezig, dan ga je eten. Als je geen wacht hebt kun je 's avonds wat sporten of brieven schrijven. Dan lig je ook vroeg in je bed, want de temperatuur is hier slopend. De werkzaamheden zijn wisselend. De ene week ga je als geweergroep op patrouille, dan weer zit je op de lokatie Svoy Chek. Verder gaan we mee als begeleiding van de lijndiensten. En zoals nu draaien we wachtdiensten."

John: "De patrouilles die we rijden zijn om te laten zien dat UNTAC aanwezig is. Dat brengt best spanningen met zich mee. In het begin zwaaide iedereen naar ons. Nu zijn het alleen de kinderen nog die zwaaien. We hebben drie routes van gemiddeld vijf uur uit en thuis. Je kunt je voorstellen dat je na een week bekaf bent. Patrouilleren doen we zowel overdag als 's nachts. De bevolking reageert nogal wisselend. Hier in de omgeving hebben we KPNLAF, ANKI en NADK. De reactie is per dorp dan ook nogal verschillend. Op de ene plaats is er de uitstraling UNTAC-okay. In andere dorpen voel je de argwaan, zo van: Wat komen jullie hier doen?"

Bas: "Over het algemeen is het hier rustig, we zijn bekend bij de bevolking. Er wordt wel geschoten en de achterburen oefenen iedere dag tegen vijven hun geschut, maar verder, ach je went er aan. Wel word ik af en toe doodziek van de CIVPOL. Die komen soms met de meest spannende verhalen. Dan weer valt de NADK (Rode Khmer) aan, of gaat de ANKI een tegenaanval inzetten. Als je al die verhalen moet geloven, dan zou je voortdurend in de schuilkelder zitten. De QRF (Quick Reaction Force) gaat

vaak wel kijken wat er aan de hand is, maar meestal ben je al te laat. Ook komen de plaatselijk ingehuurdde tolken regelmatig met verhalen. Die mannen zijn echt bang. Als er in de richting van Choy Chek iets te horen is gaan we altijd kijken, want daar zit een geweergroep van ons midden tussen de strijdende partijen."

■ Andere verwachtingen

Ons gesprek wordt even onderbroken, want de patrouille uit Phum Ku maakt een stop om wat te drinken en met Nederland te bellen. Een paar mannen komen bij ons zitten. Ze zien er moe en stoffig uit. "Het is altijd weer spannend zo'n tocht. Overdag kun je al niet zien wat er langs de kant van de weg zit, maar nu het donker is, is het nog lastiger. Als je moe bent wil je eigenlijk alleen maar slapen. Dat kan je natuurlijk niet maken, je moet op elkaar kunnen vertrouwen. Als die lui nu niet te lang bellen, zijn we op tijd terug en kunnen nog een beetje slapen.", aldus een van de mariniers. Als iedereen weg is pakken we het gesprek weer op.

Hadden jullie verwacht dat het zo zou zijn?

Bas: "Ik had verwacht dat het heftiger zou zijn. Verder had ik meer mijnongelukken verwacht. In de voorlichting werd er gehamerd op het zijterrein, de gevaren van de mijnen. Het is goed hier. Ik had deze ervaring niet willen missen. Ik heb zoiets van, als marinier moet je er geweest zijn. Aan de armoede hier ben ik wel gewend. Het is hier anders dan in Afrika. Hier zijn mensen heel arm, maar hebben wel te eten en zijn gelukkig. Als

je in Bantey Menarith kijkt zie je dat helemaal. Daar gebeuren weinig dingen, wordt bijna niet geschoten. Het is er een prachtige lokatie."

John: "Wat ook heel belangrijk is, is dat de sfeer in de geweergroep zo goed is. Wel heb ik het nu na vier maanden wel gezien. Je hebt alles al een keer gedaan."

Bas: "Een maandje of twee Cambodja, dat is leuk voor het geld en dan heb je alles hier ook wel gezien. Ik heb het idee dat iedereen aan het aftellen is. Zo langzamerhand ga je ook dingen bij anderen zien en ik merk dat ik, doordat ik vermoeid ben, kribbig word."

John: "Ik merk dat ik de laatste tijd vaker aan thuis denk. Als ik vrij ben en niet slaap, dan zijn mijn gedachten vaak daar. R&R is nu geweest en het zijn echt de laatste loodjes. Ik mis alles van thuis, maar vooral de vrijheid. Zo maar even een patatje halen bijvoorbeeld."

■ Opgeschrikt

Opeens worden we opgeschrikt door een aantal knallen. Automatisch ga ik wat dieper met mijn hoofd onder de rand van de zandzakken en denk: had ik mijn kogelvrij vest maar bij de hand. Beide mariniers zoeken met nachtkijkers de hele omgeving af en zien niets. Nog wat knallen, zo te horen om de hoek. In het kamp worden meer mensen wakker en via de radio hoor ik dat de QRF zich gereed maakt. De officier van de wacht komt met extra batterijen voor de nachtkijkers. Het lijkt hem beter als ik achter de omheining kom. Daar trek ik, net als anderen die wakker zijn, mijn kogelvrij vest aan en dood de tijd met het zetten van koffie.

Nadat het VBC met alle lokatie van de E-cie contact heeft gehad, wordt bekend dat de QRF niet uit hoeft. Met twee bekertjes koffie ga ik terug naar de wacht.

"Wel wat anders dan een patatje met", grapt John.

"Toch zeker zo lekker", vindt Bas.

Het lukt ons niet meer het gesprek op te pakken, want de aflossing komt al aanlopen: "Ik ben nu toch wakker van het lawaai, dus kan nu net zo goed de wacht overnemen."

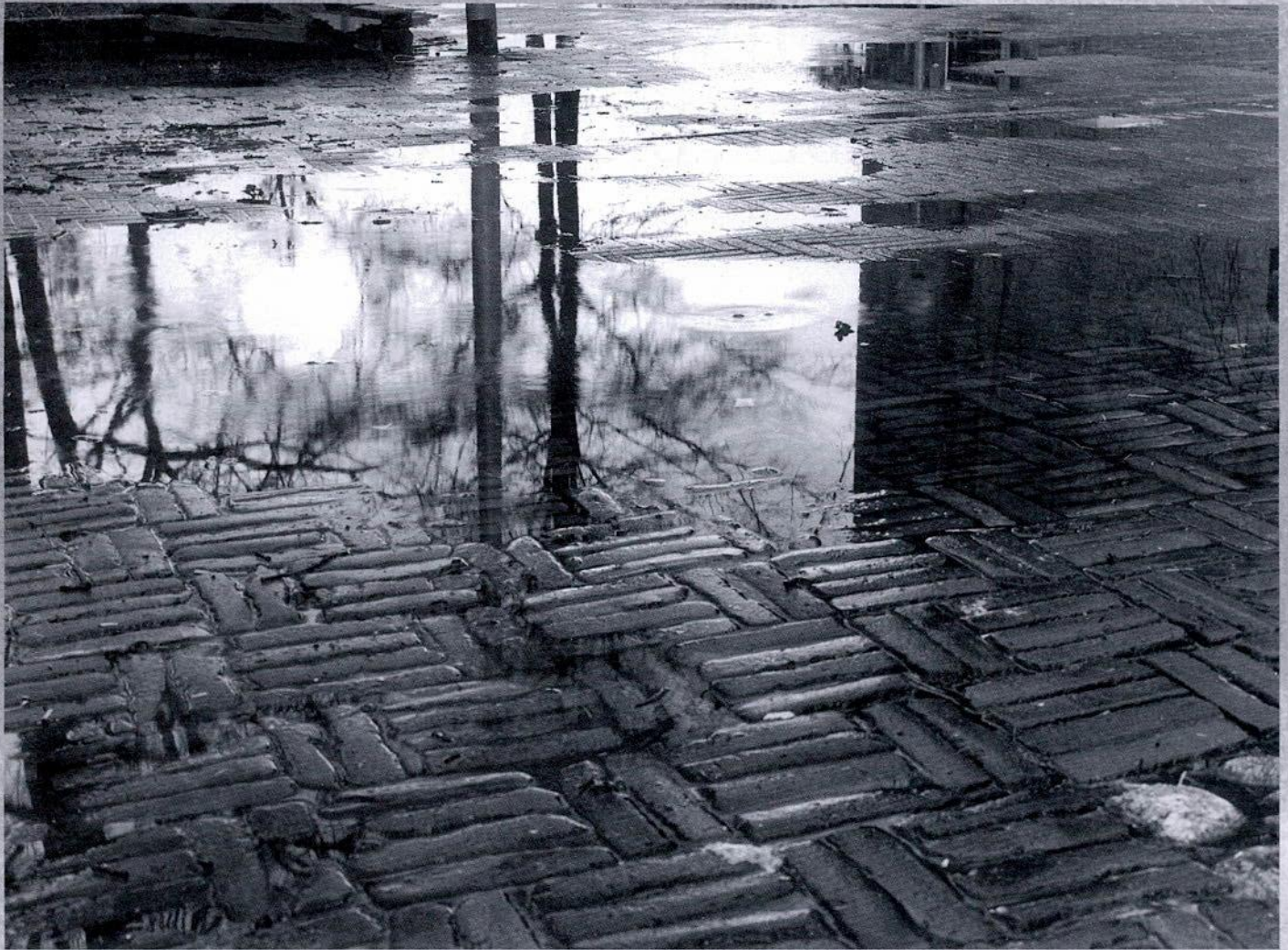
Met ons vijven praten we nog wat door over familie en vriendinnen thuis, de Nederlandstalige muziek die een aflosser op zijn radio heeft en het eerste wat iedereen gaat doen als we terug zijn in Nederland. Echt origineel zijn we niet: 'alleen op de wc zitten, zonder iemand in je buurt', 'alleen onder de douche, of een uurlang in bad', 'een echt biertje drinken' en 'twee dagen slapen zonder wakker te worden'.

Tegen tweeën verlaten we de wachtpost en gaan via het VBC naar onze slaapplekken. Daar hoor ik, men had me daar al voor gewaarschuwd, de mango's op de golfplaten vallen. Ik besluit daar niet naar te luisteren en gewoon te gaan slapen. 's Ochtends bij het ontbijt zie ik Bas en John: "Het was gezellig hè, vanacht."

Zeker, héél gezellig...

Wachten op een vluchtelingenkonvooi uit Thailand

Regen

Nu krijgt de grijze straat donkere spikkels
en in de lucht gaat het suizen
een vlucht van duizend onzichtbare voetjes ijlt voorbij
nu ga ik leven
nu komt hij
nu komt de grote regen
en ik tril, als een dankbaar blaadje
dat almaar willig meenikt
met de dans van de grote regen

nu komen de grote moederwolken
die geven de regen
en de huizen worden donker
ze fronsen de wenkbrauwen om te denken
de oude huizen zetten een peinzend gezicht
ze willen zich iets herinneren
maar het gaat niet en ze vergeten te denken
omdat alles luisteren moet
naar het lied van de grote regen

de mensen zijn weggegaan
de straat is leeg
want het moet stil zijn
in het huis van de grijze regen
nu is hij overal gekomen
over de stad en over de weiden
en over de huiverende slootjes danst de regen
hij ritselt stilletjes tussen het helm in het duin
en hij vertelt de bladeren van het statig bos

ik zit maar stil en raak verloren
in het feest van de wijde regen
in het feest van de vredige regen
in het feest van de grote regen

J.C. van Schagen

EEN VOORBEELD STELLEN OF EEN VOORBEELD GEVEN...

Al gedurende tal van jaren pleeg ik een groot deel van mijn vakanties, op een bijna banale wijze, door te brengen, zittend en liggend op het strand van de Middellandse Zee, ergens tussen Nice en Antibes.

Heerlijke, luie lees-vakanties waarvan de herinneringen nog geruime tijd blijven hangen. Zeker wanneer, na terugkeer, het weer in Nederland zo'n contrast vertoont met het weer aldaar. Toch zijn het dit jaar niet het aangename klimaat, de stralende zon en het behaaglijke water die steeds maar weer opduiken, doch een tweetal andere zaken. Dingen waarvan men niet direct zou verwachten dat ze, maanden later, keer op keer weer in mijn gedachten komen: een boek en een krantebericht.

Het verhaal gaat dat dé grote held van Frankrijk, de toenmalige generaal Pétain (1856-1951), tijdens de Eerste Wereldoorlog, op een gegeven moment zou hebben besloten om vijftientwintig soldaten, die zichzelf hadden verminkt (kogel door de hand geschoten), niet te laten fusilleren, maar hen gebogen over de borstwering van de loopgraaf te zetten op een plaats waar ze ogenblikkelijk door de vijand werden opgemerkt. Op deze wijze werd én een afschrikwekkend voorbeeld gesteld én geen Franse munitie aan deze lafaards verspild. Bron: 'Cahiers secrets de la Grande Guerre', maarschalk Emile Fayolle (1852-1928).

■ Het boek

Deze nauwelijks voor te stellen perverse gewelddaad inspireerde de Franse auteur Sébastien Japrisot tot zijn roman 'De lange zondag van de verloving' (*). In dit boek gaat het om vijf soldaten die,

uit pure wanhoop over de jaren voort-slepende loopgravenoorlog, zichzelf dusdanig hebben verwond dat ze ter dood veroordeeld worden door de krijgsraad wegens het zich opzettelijk ongeschikt maken voor het militaire bedrijf. Een sergeant bij de reservetroepen, Daniel Esperanza, moet met een aantal maten de vijf veroordeelde infanteristen naar een loopgraaf in de voorste linies brengen. Voor deze sergeant op pad gaat, vertrouwt zijn commandant hem toe: "Esperanza, doe wat u wordt opgedragen, maar meer ook niet. Als u het mij vraagt, is het halve opperbevel gek geworden."

Alle loopgraven hadden een nummer, maar de soldaten onthielden gemakkelijker de bijnaam. De loopgraaf, waar Esperanza de veroordeelden naar toe moet brengen, werd door de mannen altijd aangeduid met 'Bingo Crépuscule' (Bingo Avondrood). Daar aangekomen draagt Esperanza het ongelukkige vijftal over aan een zekere kapitein Favourier, die vanwege zijn bloemrijke taalgebruik Botmuil werd genoemd. Luchtgevend aan zijn onlustgevoelens over 'zo'n smerig zaakje' trekt deze Favourier van leer tegen de arme sergeant: 'Verdomme, Esperanza, had u echt geen kans kunnen zien die arme kerels onderweg kwijt te raken? De andere kant opkijken zodat ze konden vluchten, ze een schop onder hun reet geven zodat ze hun benen uit hun gat hadden gelopen, dondert niet wat!' De sergeant antwoordde: 'Dan zou ik nu mooi in de penarie zitten. U

wilt geen toestanden, maar mijn commandant wil ze nog veel minder. Ik heb mijn orders, ik moet u vijf mannen brengen die door de krijgsraad zijn veroordeeld. Wat u met hen doet hoeft ik niet te weten, anders hadden ze mij dat wel verteld.'

Waarop de kapitein, nog kwaaiër wordend, verder ging met: 'Aha, want niemand heeft u dat verteld? Nou, niet alleen doe ik nooit geheimzinnig maar bovendien sta ik erop dat u het weet! Vannacht zullen we ze met hun armen op de rug in het veld aan hun lot overlaten, over de prikkeldraadversperringen van Bingo worden ze gezet, en daar laten we ze creperen als ze tenminste niet meteen doorzeefd worden door kogels van de andere kant! Dat zijn mijn weerzinwekkende orders! Ooit zoiets stomms gehoord?'

Voor het zover is hebben de veroordeelden een laatste brief mogen schrijven aan hun dierbaren. Esperanza verstuurt de brieven na ze eerst te hebben overgeschreven. Na de oorlog, vlak voor zijn dood, vraagt hij één van de geadresseerden, de verloofde van de jongste van de vijf, hem in het ziekenhuis te komen opzoeken. Zij krijgt te horen wat zich heeft afgespeeld tot aan het moment dat de vijf het niemandsland werden ingestuurd. Tevens ontvangt ze de brieven en adressen van de andere nabestaanden. Na een lange zoektocht en veel gepuzzel en geschrijf, weet ze deze nauwelijks voorstelbare tragedie te rekonstrueren: de zichzelf verwonde soldaten moesten, in opdracht van de legerleiding, als een afschrikwekkend voorbeeld dienen, omdat ze een gevaar opleverden voor de discipline.

■ Het bericht

Enkele dagen na het lezen van dit even indringende als intrigerende boek valt mijn oog op een 'kop' in de Volkskrant van 30 juli 1993: 'Weigeren dienstbevel kost VN'ers hun baan'.

Weigeren dienstbevel kost VN'ers hun baan

ANP

DEN HAAG

De twee onderofficieren die in het voormalige Joegoslavië een dienstbevel weigerden, mogen per 1 augustus worden ontslagen. Een vergoeding voor dat ontslag op te schorten.

'zeer terughoudend' in antwoord op de vraag of er opzettelijk een dienstbevel is geweigerd. Zij geeft een 'voorlopig oordeel', waarbij de veroordeling door de strafrechter maatgevend is.

De rechter vindt dat de weigering om het dienstbevel op te volgen het aanzien van de Nederlandse krijgsmacht schaadt. Ondanks de

VN'ers en wat hebben ze misdaan, dat ze hun daad moeten bekopen met het verliezen van hun baan?

Het betreft twee onderofficieren die in Sarajevo (augustus 1992) weigerden, na daartoe een dienstbevel te hebben ontvangen, terug te keren naar hun post in een kazerne. Dit omdat er, naar hun inschatting, sprake was van levensbedreigende omstandigheden. Dat was niet zo maar een gevoel, nee, want bij beschietingen kort daarvoor was een VN-soldaat (uit de Oekraïne) door scherp-schuttershand gesneuveld en was de bovenste verdieping van hun onderkomen er finaal afgeschoten. In de nabijheid van hun verblijf waren geen schuilkelders en bovendien beschikte men, op dat moment, in Joegoslavië ook nog niet over kogelvrije vesten. Het feit dat de bevelgevers (hun commandanten) alvorens de bevelen te geven zich ter plekke op de hoogte hadden gesteld van de situatie - en het, naar hun oordeel, weer 'verantwoord achtten' - kon de betrokken onderofficieren evenwel niet tot andere gedachten brengen. Derhalve besloten beide beroepsmilitairen het gegeven bevel te negeren om aldus zichzelf en de aan hen toevertrouwde negen dienstplichtigen niet onnodig aan onaanvaardbare risico's bloot te stellen. Voor de leiding van de krijgsmacht was dit aanleiding de twee onderofficieren naar Nederland terug te halen, te schorsen en een strafzaak tegen hen aan te spannen. Na een strafrechtelijke veroordeling (vier maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf) moesten de twee hun opstelling ook nog eens bekopen met het verliezen van hun baan.

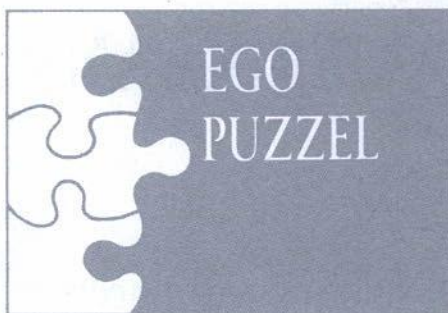
De militaire kamer van de rechtbank te Arnhem was (19 januari 1993) van oordeel dat van de twee onderofficieren 'getuigd op hun taak en functie, waaraan risico's inhererent zijn, mag worden verwacht dat zij ook onder levensbedrei-

gende omstandigheden hun taak verrichten. Kaderleden dienen daarbij een voorbeeldfunctie voor hun ondergeschikten te vervullen.' Bovendien, zo was het oordeel van deze rechtbank, hadden de verdachten bij het niet opvolgen van de bevelen geen rekening willen houden met de 'negatieve uitstraling' van hun 'handelen naar andere VN-onderdelen van UNPROFOR'.

Ook de ambtenarenrechter in Den Haag, waar de twee onderofficieren hun ontslag aanvochten, bediende zich, aldus de Volkskrant, van ongeveer dezelfde bewoordingen: 'De rechter vindt dat de weigering om het dienstbevel op te volgen het aanzien van de Nederlandse krijgsmacht heeft geschaad. Ondanks de ongewone en bedreigende situatie waarin de militairen verkeerden, is dat een verregaande nalatigheid en mocht Defensie hen daarom ontslaan. Zij hebben zich er weinig rekenschap van gegeven dat zij in VN-verband werkzaam waren en dat zij belast waren met een taak die ook voor andere eenheden van groot belang kon zijn.'

■ Voorbeeld

De lotgevallen van 'de vijf van Japrisot' vergelijken met het ontslag van de twee weigerende onderofficieren slaat nergens op. Noch de plaats van handeling (Noord-Frankrijk resp. Joegoslavië), noch het tijdstip (1917 en 1992), noch de situatie (Eerste Wereldoorlog en een VN-operatie), noch de strafmaat (de doodstraf versus vier maanden gevangenisstraf en het verlies van een baan), enz. hebben ook maar iets met elkaar gemeen. Dat is mij alles zonneklaar. Maar toch komen de herinneringen aan dit boek en aan dit krantebericht steeds weer bij mij boven. Japrisot schrijft onomwonden: er moest een voorbeeld gesteld worden. De rechters die zich over

Visitekaartjes

De oplossing van de puzzel in het oktobernummer luidt als volgt:
1-bokking, 2-knorren, 3-Ierland, 4-gonsden.

Dit keer weer eens een viertal visitekaartjes, waarbij het beroep van deze mensen kan worden gevonden door alle letters van naam en woonplaats in een andere volgorde te zetten.

R. Regi
Oss

M. Tati
Rio

K.T. Sok
Aam

T. Rurox
Epe

de zaak van de twee onderofficieren bogen spreken slechts over 'het goede voorbeeld geven' en een 'voorbeeldfunctie voor hun ondergeschikten vervullen'. Natuurlijk heeft het 'stellen van een voorbeeld' niet dezelfde inhoud als 'het goede voorbeeld geven' of 'het vervullen van een voorbeeldfunctie'. Het zou evenwel ook kunnen duiden op het nu aanzienlijk omzichtiger formuleren van de zaken dan ruim zeventig jaar geleden...

Hoe het ook moge zijn en hoe merkwaardig het ook over mag komen: het boek van Japrisot en het krantebericht over de twee onderofficieren blijven bij mij steeds weer tegelijkertijd opduiken als dé herinnering aan de Middellandse Zee van 1992.

Merkwaardig? Misschien...

Wim Heij

(*) Sébastien Japrisot: De lange zondag van de verloving. Meulenhoff, Amsterdam 1993. 309 blz. f 39,50.

AMERIKAANSE BLUESROCKER MONTI AMUNDSON

"Na een goed concert moet er buiten wel een ambulance op me staan te wachten"

Hij kwam samen met zijn manager naar Europa met een concept. De Amerikaanse zanger/gitarist, Monti Amundson (geboren in Seattle, opgegroeid in Eugene, Oregon) was van plan het te gaan maken. Met de opnamen van zijn 'hardrockin' blues'-cd *The Mean Eighteen* en zijn gitaar onder de arm kwam hij in Frankrijk aan. Daar ging het echter niet al te voorspoedig. De Franse programmeurs wilden hem best laten spelen, maar loon naar werken zat er niet in.

Vervolgens werd Nederland aangedaan. Via via kwam Monti in contact met de kleine onafhankelijke platenmaatschappij Munich Records, die zijn cd wel uit wilde brengen. Dus bleef hij hangen. Om in het clubcircuit en tijdens de vele zomerfestivals zijn plaatje te promoten. Hij is inmiddels tien maanden in ons land en vertrekt in december terug naar de States om een tweede cd op te nemen. Zijn carrière is niet in de stroomversnelling geraakt waar hij op had gehoopt. "Maar het begint te lopen. Als we over een jaar in Nederland terug komen, dan is er een basis."

■ Ratelen

Monti Amundson is een praatgrage muzikant. Terwijl hij voor het zoveelste optreden in een Nederlandse club nieuwe snaren op zijn geliefde instrument zet, ratelt hij aan één stuk door over zijn muziek, zijn toekomst en verleden. Europa en zijn eerste schreden op het schilderspad. Zelf vindt hij dat een goed teken. "Wanneer ik voor een optreden zo actief ben, dan betekent het meestal dat het een goed concert wordt."

Later op de avond blijkt dat inderdaad uit te komen. Voor slechts vijftig bezoekers speelt hij op een zondagavond in Arnhem alsof zijn leven ervan afhangt. Het handjevol fans kan dat wel waarderen en schreeuwt, fluit en klapt zich suf. Ze willen meer, meer, meer.

"Ik zou graag zeggen dat ik na elk optreden uitgeput in de kleedkamer terugkom, maar dat is niet zo. Dat gebeurt alleen wanneer er interactie met het pu-

bliek is. Bij ongeveer de helft van de optredens klikt het. Dan geef ik alles en wil ik dat er na afloop wel een ambulance op me staat te wachten."

Monti ontdekte de blues op elfjarige leeftijd via BB King. Dat was de eerste gitarist die hij hoorde en dat liet een onuitwisbare indruk achter. Maar snel daarna maakte hij kennis met de muziek van Jimi Hendrix, Johnny Winter en Eric Clapton, die op dat moment de wereld op gitaargebied beheersten. "Ik wist wel dat de blues van een andere generatie kwam, maar ik hield van de gitaristen van die tijd. Eigenlijk begon ik op dat moment zelf te spelen. Meteen nadat ik kennis had gemaakt met de traditionele blues hoorde ik die jongens en wist ik wat ik wilde."

"Voor die tijd speelde ik piano, want ik kom uit een muzikale familie. De dag dat ik officieel gitaar begon te spelen, was de dag dat ik *Sunshine Of Your Love* van Cream op de radio hoorde. Toen wist ik dat het afgelopen moest zijn met de pianolessen en dat ik elektrisch gitaar zou gaan spelen."

■ Onderscheid

Wanneer je Monti op zijn gitaar ziet hakken, heb je al snel door dat hij geen bluespurist is. Zijn eigen repertoire beschouwt hij dan ook niet als enkel blues. "Tot op de dag van vandaag heb ik niet door waarom er zo'n groot onderscheid wordt gemaakt tussen blues en rock. Ik heb nooit de intentie gehad om als 'bluesguy' te worden bekeken. Het is natuurlijk wel duidelijk waarom dat gebeurt, maar tegelijkertijd houd ik me vast aan het idee dat ik kan spelen wat ik wil. Het is tenslotte allemaal gitaarmuziek."

"De foto op de cd-cover geeft je het idee dat je een schijfje met blues uit de jaren vijftig in handen hebt. Voor sommige nummers gaat die vergelijking ook op. Maar wanneer je naar *Brain Grenade* luistert, dan komt dat nergens vandaan. Behalve van mij. Ik speel behoorlijk agressief, maar toch beschouw ik dat nummer ook als een bluessong."

Bij beluistering van *The Mean Eighteen* (zie recensie in het juli/augustusnummer

van EGO) gaat veelal de vergelijking met de koning van de Texas-blues Stevie Ray Vaughan op. En daar heeft Monti Amundson absoluut geen probleem mee. Zijn eigen repertoire typeert hij ook het liefst als "rock'n roll met een bluesfeel".

■ Basketbal

Toen hij op achttienjarige leeftijd van de Amerikaanse highschool afkwam had hij snel een doorsnee vaste baan. Daarnaast ging hij in deeltijd naar het college om basketbal te kunnen spelen. "Dat kostte me ongeveer een jaar. Op dat moment dacht ik: wacht eens even, ik weet dat ik het echt te gek vind om gitaar te spelen en ik heb er al eens wat geld mee verdiend, dus..." Zo werd Monti professioneel muzikant en heeft hij nooit meer omgekeken.

In 1991 stond hij met zijn band de Blue Binos op een bluesfestival in België. Hij werd volkomen overrompeld door de ervaringen op het 'oude continent', zoals de Amerikanen Europa noemen. "Ik verwachtte dat iedereen in de band er even ondersteboven van was als ik. Dat bleek dus niet zo te zijn. Het werd duidelijk dat de groep niet zou gaan reizen. In de Blue Binos was ik eigenlijk al de solo-artiest, dus besloot ik anderhalf jaar later onder mijn eigen naam naar Europa terug te keren."

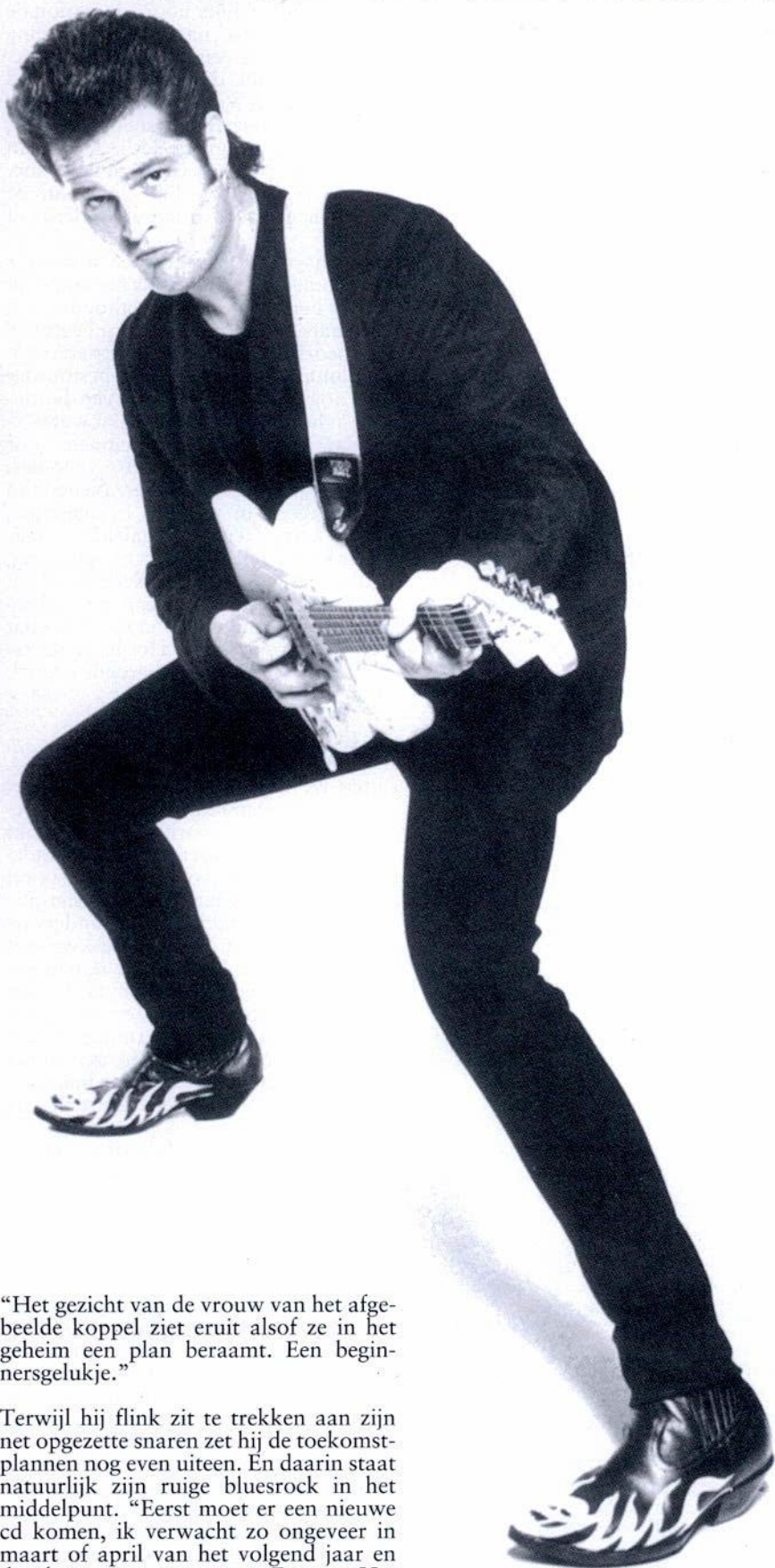
De bezetting waar Monti in Nederland het podium mee opstapt wordt gecompleteerd door de Nederlandse bassist Frank (door Monti consequent Franky Green genoemd, omdat hij zijn achternaam Groen niet uit kan spreken) en drummer Henk. Tot grote teleurstelling van Amundson is het trio uitgegroeid tot een weekend-band. Optredens door de week zijn grote uitzonderingen en daar baalt hij van.

■ Verveling

"We verdienen niet zoveel omdat we te weinig spelen. Alle inkomsten worden gelijk weer in de toekomst geïnvesteerd. Daarnaast heb ik me de afgelopen acht maanden verschrikkelijk verveld. Elke dag ga je op zoek naar een bezigheid. Ik heb mijn horizon verbreed door de Franse taal te leren. Daarnaast heb ik nieuwe nummers geschreven en ben ik uit verveling begonnen met schilderen." Tot nu toe heeft hij drie schilderijen gemaakt. Eén van een man met gitaar die hij zelf zijn slechtste noemt, een skeletachtig portret van Magere Hein en een tje met de titel *The Scheming Woman*. Over die laatste is hij zeer tevreden.

ONDER INDRIUK VAN EUROPA

"Het gezicht van de vrouw van het afgebeelde koppel ziet eruit alsof ze in het geheim een plan beraamt. Een beginnersgelukje."

Terwijl hij flink zit te trekken aan zijn net opgezette snaren zet hij de toekomstplannen nog even uiteen. En daarin staat natuurlijk zijn ruige bluesrock in het middelpunt. "Eerst moet er een nieuwe cd komen, ik verwacht zo ongeveer in maart of april van het volgend jaar en dan komen we terug naar Europa. Het liefst willen we met een andere band op tour, zodat we het hele continent kunnen doen. Het is namelijk erg moeilijk om in landen als Duitsland of Frankrijk in je eentje aan de bak te komen. Maar

als het net zo lang duurt om die landen te veroveren als dat het ons in Nederland heeft gekost, dan heb ik dat er voor over."

Marco van Nek

?

VRAGEN
STAAT
VRIJ

Het houdt me bezig de laatste tijd.
Wat zeg ik met uitdrukkingen als:
"het zou mooi zijn, maar het is onbetaalbaar"
"dat is niet haalbaar"
"je moet realistisch zijn"
"het is nu eenmaal zo..."

Ik weet het niet.
Maar ik begin me vragen te stellen.

"De laagste inkomens ontzien, dat zou mooi zijn, maar het is onbetaalbaar..."
Bedoel ik: "Als dat gebeurt moet ik inleveren, en dat wil ik niet?"

"Bezuinigen op energie... dat is niet haalbaar."
Bedoel ik: "Anderen stoken, koelen, verlichten en rijden er lustig op los. Ik profiteer zo lang het nog kan; ik kan me toch niet isoleren; allemaal terug (en dat zie ik niet gebeuren), anders ik ook niet; ik zie wel waar het schip strandt?"

Ik weet het niet.
Maar ik begin me vragen te stellen.

"Je moet realistisch zijn... we kunnen dat toch niet betalen."
Bedoel ik: "Het is prima dat we in Nederland mensen asiel verlenen; maar als het misschien ten koste gaat van mijn beurs... en waar is het einde?"

"Het is nu eenmaal zo, er wordt in Nederland veel gestolen."
Bedoel ik: "Als anderen fietsen jatten, waarom zou ik dan nog andermans eigendom respecteren?"

Ik weet het niet.
Maar ik begin me vragen te stellen.

Bedoel ik: "Ik heb wel bepaalde principes, zaken waar ik erg veel belang aan hecht, maar als het ten koste gaat van eigen beurs of belang, dan laat ik die los?"

Ik weet het niet.
Maar ik begin me vragen te stellen.
Ga ik vrijblijvend met mijn principes om?

Steven

LAND DAT OVERHOOP GAAT

Haast maken met natuurontwikkeling

Als je moet schieten op de Harskamp, als je wacht loopt in Ossendrecht, zee kiest bij Den Helder of op patrouille bent achter Havelte merk je het misschien niet eens zo. Daar is alles vaak nog als altijd. Als je vrijdag met de blik op oneindig van je onderdeel rechtstreeks naar huis gaat en daarna de kroeg in, merk je het ook niet. Maar als je af en toe uit trein- of autoraampje kijkt, besef je het al gauw: Nederland ligt flink overhoop, er wordt gegraven en gebouwd. En niet zo misselijk ook.

Half Nederland lijkt overhoop te liggen. Waar het nog niet gebeurt, daar zijn er wel plannen. En het wordt nog erger. Om de werkloosheid terug te dringen mikt de regering op de uitvoering van 'infrastructurele werken'. Wie het ook doet, wie het ook betaalt, het betekent wel nog meer zand en klei verplaatsen,

nog meer kabels verleggen, nog meer beton en asfalt storten, nog meer omleidingen, vertragingen en ander ongerief.

■ Veel in de pijplijn

Even leek het of Nederland af was. De Deltawerken aangelegd, Flevoland inge-

polderd, de Rijksweg bij Schiphol achtbaans, de Maasvlakte bij Hoek van Holland met industrie gevuld. Het leek welletjes. Maar niks hoor, de nationale pijplijn van ideeë naar besluitvorming bevat nog steeds een lange reeks projecten die kennelijk de moeite en het geld waard zijn. De Wijkertunnel bij Velzen, de HST (onze eigen hogesnelheidstrein), de Betuwespoorlijn, de uitbreiding van Schiphol, de plannen van Rail 2010 met op veel plaatsen verdubbeling van de spoorbanen. Infrastructuur inderdaad vaak.

Maar daarnaast is er nog een stuwmeer van plannen die nauwelijks het landelijk nieuws bereiken. Iedere wethouder van een plaats groter dan een dorp heeft wel zijn bedrijventerrein of industrieterrein. Elke ambitieuze provinciale bestuurder weet nog wel een knelpunt, een bottleneck in het vervoer over weg of water. En dan zijn er talloze plannen voor nieuwbouwwijken, steeds mooier, steeds groter, steeds ruimer. Nederland is niet alleen in trek bij rijksgenoten, asielzoekers en illegalen, maar Nederland ligt ook vaak in scheiding, Nederland wil privacy, Nederland wil niet meer in flatjes, maar in huisje-boompje-autootje-laagbouw. Ook dat geeft veel grondverzet. Het betekent tegelijkertijd steeds minder groene ruimte, landbouwgrond vooral.

■ Het landschap

Zitten we er mee? Bijvoorbeeld als het Groene Hart van Holland toch uiteindelijk sneuvelt in de vooruitgang? Het lijkt van niet. Veel mensen vinden verandering per definitie vooruitgang. Vooral als het meer welvaart, meer consumptie oplevert. Anderen kijken daar anders tegenaan. Het gaat hen om de kwaliteit van het bestaan. Dat zeggen ze tenminste of dat zeggen ze anderen na. Er zijn grote acties voor de televisie voor de natuur- en landschapsbescherming. Vooral Greenpeace, Natuurmonumenten en het Wereld Natuur Fonds slaan er hun slag. Maar behalve geld levert dat toch niet zoveel op. Het zijn de kleine dingen die het doen, zo heet het. Maar of je met een spaarlamp, een autoloze zondag of het in je vrije tijd knotten van bomen de natuur redt is de vraag.

De groene ruimte lijkt voor steeds meer mensen ver weg. We leven vaak in een door de techniek gedomineerde verstedelijkte samenleving. 'Natuur' is iets voor de zondagmiddag, iets voor een goede documentaire bij de VARA, de EO of de BBC, iets voor de tuin achter. En het landschap, ja, het landschap is toch vooral iets om doorheen te gaan, van de ene plek naar de andere, liefst zo snel mogelijk. Veel mensen weten zo langzamerhand niet meer dat er landschappen bestaan zonder vangrails, zonder flyovers, zonder kilometerpaaltjes. Wie ziet het landschap nog zoals het is ontstaan, het landschap als produkt van ijsijden, van wind, water, oude ontginningen door monniken, edellieden en

Al jaren moet de groene ruimte wijken voor nog meer steen, nog meer beton.

FOTO JAN VAN DE KAM

Natuurontwikkeling, hier op Neeltje Jans in Zeeland: de mens geeft een voorzet, de natuur moet het daarna helemaal zelf doen.

FOTO BERT MULLER

vooral boeren?

Zoiets moet je leuk vinden en leuk is heel vaak niet iets uit het verre verleden. Jurassic Park is een uitzondering. Ook al gaat het bij de filmkijkers nog meer om de spanning en de huidige mogelijkheden van filmmaken, dan om de geschiedenis, de evolutie, de natuur.

Wie voor het landschap belangstelling heeft moet tijd maken, eens een zijpad van een zijweg inslaan. Daar voel je iets van de achtergronden van een streek, daar tintelt de natuur soms nog even. Maar dat betekent wel af- of uitstappen en rustig de omgeving op je in laten werken. Prachtig als je soldaat bent en toch moet wachten, moet wachten. Vijf minuten, tien minuten, een uur als het kan.

■ Snelle beelden

Niets doen, alleen maar kijken, luisteren naar één type landschap, één stukje natuur. Kunnen we dat nog, nu we via Veronica, Sky Channel of MTV iedere anderhalve of twee seconde een ander beeld voor onze ogen krijgen? Een hele generatie is inmiddels opgegroeid met snelle beelden begeleid door heel wat decibels. Zodra het niet meer bevalt zappen we het weg. Indrukken als wegwerpartikel. Maakt een en ander het ons onmogelijk nog dat andere, niet overhoop gehaalde Nederland te bekijken? 'Nederland is mooi', roept de natuurbescherming, maar dat riekt te veel naar 'Ontdek je plekje', het VVV-kantoor, de plaatselijke horeca en de snelle opmars naar opnieuw maar wat anders leuks. Nederland is misschien wel mooi, maar vooral toch ook interessant. De geschiedenis van ons land kun je bij wijze van spreken aan het landschap aflezen. Sommige gewone boerensloten zijn al zo'n vierhonderd jaar oud, veel naaldbossen zijn van rond 1900, de Zeeuwse binnendijken uit de 13e en 14e eeuw.

Op kleine, nu met waterlelies en gele plomp begroeide kanalen was vroeger vrachtaart. Oude forten waren heuse verdedigingswerken. Op veel maisakkers stonden zo'n dertig jaar terug gewassen als haver, voederaardappelen, stoppelknollen. De geschiedenis van het landschap. Ook in de groene ruimte was er altijd al verandering. Niks nieuws onder de zon als nu de bulldozer er in gaat.

■ Natuurontwikkeling

Iedere verandering een verbetering? Moeilijke vraag. Natuur en landschap blijken in ons land niet meer dan een restprodukt van economische activiteiten. Hoe 'beter' het ging met ons land, hoe minder natuur. Toch is er een voorzichtige omslag: we stellen de natuur in staat langzaam weer wat terrein terug te winnen. Geholpen door een bijna permanente Europese landbouwcrisis en de behoefte van miljoenen Nederlanders aan lucht en licht, frisse adem en ruimte, is er in 1990 een Natuurbeleidsplan gekomen. Nederland één groot natuurgebied, dat kan vanzelfsprekend niet. Maar wel de huidige natuur overeind houden en de vaak verspreid liggende plukjes aan elkaar breien. Bovendien de boeren in voor natuur en landschap meest waardevolle landbouwgebieden helpen.

Daarnaast is er het idee van natuurontwikkeling, de natuur goede uitgangsmogelijkheden geven en maar zien wat er van terecht komt. Inderdaad, gewoon de boel helemaal overhoop halen. Dat betekent vaak landbouwgrond inruilen voor natuurgebied. De geschiedenis als het ware omkeren. Vooral in het noorden, oosten en zuiden van ons land ging er de laatste eeuw massaal heide en heel veel veen op de schop. Heel veel lage, natte, zompige gronden werden ontwaterd. Een ware aanslag op de natuur van toen,

die nu ten dele gecompenseerd gaat worden. Vaak met oppervlakten van honderden, soms van duizenden hectaren tegelijk. Terecht, want maar 5% van ons land is 'natuur', maar 7% 'bos'.

■ Haast geboden

Er is wel haast geboden bij die natuurontwikkeling. Het ijzer smeden als het heet is. Financieel is de zaak nu al heel moeilijk rond te krijgen. In onze overleg-samenleving duurt het bovendien heel lang voordat er daadwerkelijk een spa, een bulldozer of een dragline in de grond kan. Vaak staan de boeren niet te springen om mee te werken. En het is wel hun grond, die moet worden gekocht. Toch, de medewerking van 'de streek' blijft onontbeerlijk. Voor alles staat dus vaak veel overleg, overtuiging, geduld en geld. Maar op den duur staat er toch wat. Ook al is voor groei en vooral nieuw evenwicht in de natuur veel tijd nodig. We zullen nog heel wat flitsen MTV zien, voordat dat overhoop gehaald boerenland weer 'natuur' is.

Frits Maas

GEWENNING AAN GEWELD

PSV stond in lang vervlogen tijden bekend als 'chronisch te week'. Wat een doetjes, watjes en droppies. Het woord 'lieverdje' is in Amsterdam bedacht. Een enkele bejaarde zal zich nog wel herinneren dat de voetballers van FC Amsterdam zo werden genoemd, natuurlijk ironisch, want Frits Flinkvleugel en de zijnen stonden te boek als halve beulen. Zowel verbaal als fysiek.

Met het begrip 'Lieverdje', dat opgang maakte in de provo-tijd, werd eigenlijk bedoeld: 'Niet met zachte handschoenen aanvatten'. Oppassen geblazen. Een lieverdje had snijdende humor en een meedogenloze tackle, ook in overdrachtelijke zin. Een lieverdje was het tegendeel van een PSV'er.

In die tijd (Willy van der Kuijlen) waren de Eindhovense spelers keurig gekapte, vlekkeloos in het pak zittende, braaf het bestuur volgende en klakkeloos de trainer gehoorzamende jandoelels. Zo werden ze althans afgeschilderd. En als ze toevallig een keer voor het Nederlands elftal werden uitverkoren, kwamen ze na een dag trainingskamp in Zeist huiltend terug naar de lichtstad, waar hun nooit uitspattende vrouw al gediensig de moederlijke armen klaar had om al dat in het verre Westen ervaren leed op te vangen.

■ 'Gepiepeld'

De PSV'ers werden in Oranje stuk voor stuk afgeslacht, in de maling genomen, of zoals dat in het tegenwoordige jargon heet: 'gepiepeld'. De Philips-ploeg telde soms heel aardige en zelfs veel bovenmodale voetballers, maar als ze naar Amsterdam moesten, dan knikten de knieën en beefden de stembanden. Ze waren 'lieverdjes' in de letterlijke betekenis. Geen onvertogen woord, geen spot of weerbarstigheid. Ze gingen op zaterdagavond nog gauw even naar de kerk, omdat de Paus had toegestaan dat het hele weekend en niet alleen des zondags de mis mocht worden bijgewoond.

We zijn twintig jaar verder. PSV heeft een aantal landskampioenschappen achter de rug. Eén maal is zelfs de Europa Cup I veroverd. Het Duitse Karlsruhe is op bezoek. Het schijnt een ploeg te zijn die in de Bundesliga nauwelijks iets heeft in te brengen. Maar het wordt een ware veldslag. PSV wordt inmiddels getraind door een man die bij Ajax is mislukt, in België is geslaagd en er geen

enkele moeite mee heeft als 'lieverdje' te worden bestempeld. 't Is een wat slonzig type, die De Mos, maar de 'cultuur' bij de club moest na het 'regime' van die keurige Hiddink, Robson en Westerhof kennelijk weer eens worden gekanteld. Zo'n lichtelijk ruig uitzijnde jongen uit het volk zou PSV definitief verlossen van het minderwaardigheidscomplex. En daar was die lastige Romario niet eens voor nodig.

■ Onherkenbaar

Tegen Karlsruhe aanschouwen we inderdaad een onherkenbaar PSV. Allemachtig, wat gaan die voorheen zo bedachtzame jongens erin. Het lijkt wel alsof Van Breukelen coach is geworden. Want dat was tot nu toe de enige, van wie bekend was dat hij bereid was elke aanvaller die te dicht in zijn buurt kwam, een hersenschudding te slaan. Zijn voorbeeld en dat van de

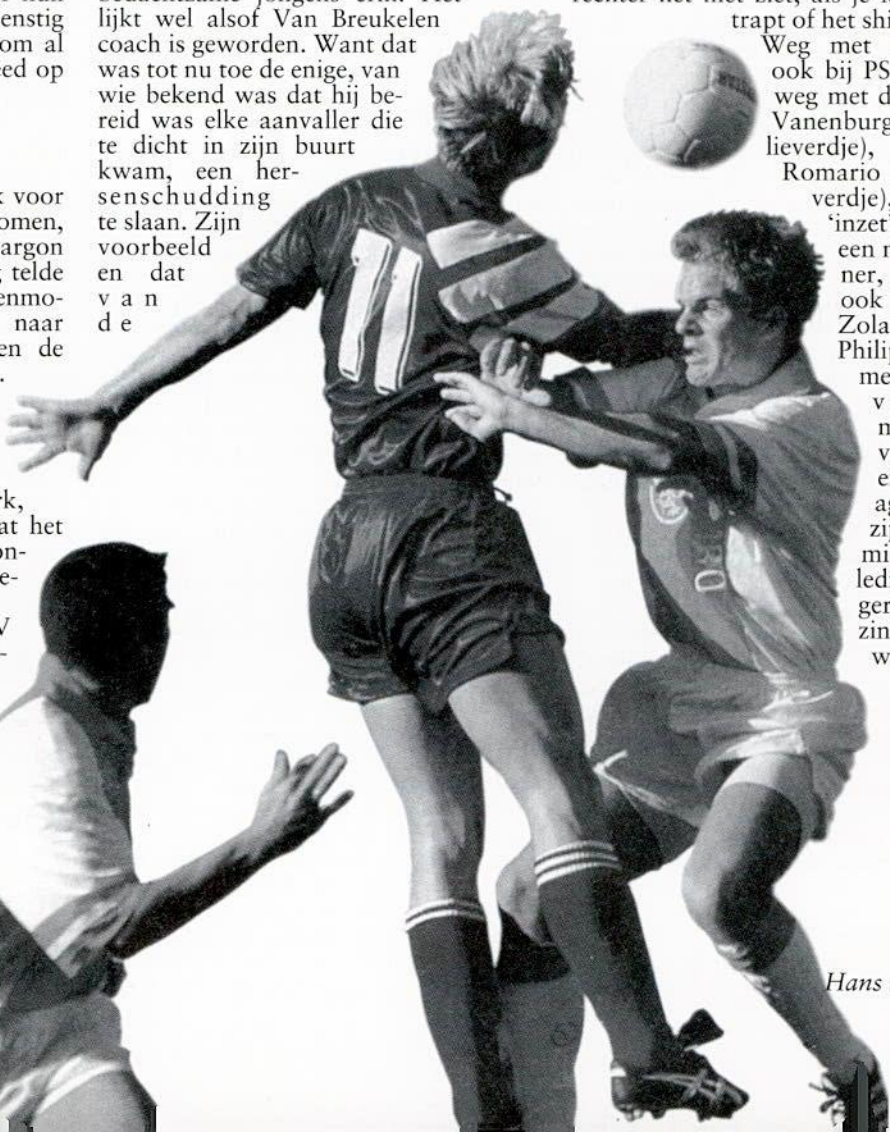
Duitse doelman Schumacher wordt nu trouwens standaard gevolgd in de PTT Telecom-competitie. Dat heeft niets meer te maken met het plakken van postzegels; het is meer de bewerking van een brief met een gietijzeren moker. We zien een kruising van rugby en judo, waarbij de bal een tamelijk ondergeschikt voorwerp lijkt te zijn. Een mooie schijnbeweging wordt beantwoord met een trap naar de onderbenen, te veel snelheid wordt bestraft met het vastklemmen van een mouw, arm of pluk haar.

Anderhalf uur lang jagen twee ploegen op elkaar alsof geen grasspriet onveroverd en onbeschadigd mag blijven. Nog een wonder dat alleen Groen Links in zijn partijprogramma enkele regels over sport heeft opgenomen. Maar over deze aantasting van het groen geen woord.

■ Wanvertoningen

PSV wordt uitgeschakeld en het blijkt een nationale ramp. In de kranten wordt meesmuilend geschreven over het gebrek aan creativiteit bij de Eindhovenaren en over de beschamend lage positie die Karlsruhe in de Duitse competitie inneemt. Dat PSV van zo'n stel kwakkebaars op z'n donder krijgt, ongelooflijk! Geen woord over die talloze stuitende momenten in het duel, waaraan de scheidsrechter voorbij ging. Geen minuut, of de regels werden geschonden. Een kwestie van camoufleren, zeggen de spelers. Gewoon zorgen dat de scheidsrechter het niet ziet, als je iemand lens trapt of het shirt scheurt.

Weg met Gullit (die ook bij PSV speelde), weg met de technicus Vanenburg (te weinig lieverdje), weg met Romario (te veel lieverdje), leve de 'inzet'. Elk jaar een nieuwe trainer, dat schiet ook lekker op. Zolang althans Philips denkt meer tv's te verkopen met wanvertoningen en botte agressie. Of zijn we inmiddels volledig gewend geraakt aan zinloos geweld?

Hans van Wissen

BOEKEN

Thriller

De achtste Portland-thriller van Martin Koomen verdient zonder meer gelezen te worden door de liefhebbers van dit genre. Speelde het vorige deel, *'In het web van Portland'*, zich nog af in 1943 (midden in de Tweede Wereldoorlog, in het bezette Nederland), in dit nieuwste deel - *'Meneer Portland neem ik aan'* - neemt Koomen de lezer een heel stuk mee terug in de tijd. Het is najaar 1936 en Portland en zijn jonge kollega luitenant Eddie Fokkema (de verteller) reizen af naar Budapest, waar de dochter (Laura) van de

Nederlandse gezant is ontvoerd. Een politiek drama dat verstrekende gevolgen zou kunnen hebben voor de neutraliteitspolitiek van Nederland. Na diverse spannende avonturen weten Portland en Fokkema het meisje te redden uit de handen van een groep mysterieuze Hongaren. Daar deze Laura geestelijk niet geheel ongeschonden uit de ontvoering tevoorschijn is gekomen, legt het drietal een bezoek af aan de psychiater Freud (*'de man die overal de allerlaagste hartstochten achter ziet'*) in de Berggasse te Wenen. Uiteindelijk is het de grote Sigmund Freud die licht in de duisternis weet te brengen. Tot de laatste bladzijde spannend!

Martin Koomen: Meneer Portland, neem ik aan. Van Gennep, Amsterdam 1993. 159 blz. f 29,50. (WH)

Dansmeisje

Met zijn, nu in het Nederlands vertaalde, roman *'Het dansmeisje uit mijn dorp'*, brak eind 1982 de Indonesische schrijver Ahmad Tohari (geboren 1948) definitief als literator in zijn land door. De roman kent een aantal thema's, te weten het leven in een gehucht op het Javaanse platteland (met zijn bekrompenheid en wonderbaarlijke zaken), een op geld beluste medicijnman/dorpsgeestelijke die niets te dol is om zich maar te kunnen verrijken en het tot ronggeng (dansmeisje, prostituée) brengen van het meisje Srintil. Bovendien is

het evenwel een roman over het volwassen worden van de weesjongen Rasus. Deze Rasus verloor al op heel jonge leeftijd zijn moeder door een voedselvergiftiging (of was ze er met een verpleger van door?). Via het meisje Srintil tracht hij zich een beeld te vormen van zijn overleden moeder. Wanneer Srintil door de dorpsgeestelijke tot ronggeng wordt bestempeld en op ceremoniële wijze zal worden ontmaagd (door de hoogst biedende) dreigt

Rasus zijn wereld in te storten (*'Het was alsof ik moeder voor de tweede keer moest verliezen'*). Met het vertrek uit zijn geboortedorp vervaagt voor Rasus ook langzamerhand het beeld van Srintil (en dus ook dat van zijn moeder). Nadat hij zich heeft aangesloten bij een groep rondtrekkende soldaten weet hij uiteindelijk zijn 'ware ik' te vinden. De subtiel roman *Het dansmeisje uit mijn dorp* is het eerste deel van een trilogie. Laat de volgende delen maar snel verschijnen!

Ahmad Tohari: Het dansmeisje uit mijn dorp. De Geus, Breda 1993. 157 blz. f 32,90. (WH)

Roode Kruis

'Het Nederlandsch-Indische Roode Kruis (NIRK), een afdeling van het in Den Haag zezelende Nederlandsche Roode Kruis, kan als een steunpilaar van het Nederlands kolonialisme worden gezien. Van hulp ongeacht ras, geloof, nationaliteit tijdens de strijd ter onderwerping van de archipel, was in theorie slechts sprake als er niet in actie hoefde te worden gekomen en in de praktijk slechts als de leden van het andere ras, de aanhangers van het andere geloof, de onderdanen van een ander land, aan Nederlandse zijde meevochten', aldus konkludeert de historicus Leo van Bergen in

zijn studie *'Voor onze jongens een sigaar. Een geschiedenis van het Nederlandsch Indisch Roode Kruis'*. Nu behoeft dit geen verbazing te wekken daar het NIRK-bestuur grotendeels bestond uit koloniale bewindslieden en het toenmalige volken-

recht alleen voor beschaafde volken gold (en dus voorbij ging aan de strijd in de koloniën). Van Bergen richt zijn aandacht in deze studie vooral op het verlenen van hulp door het NIRK tijdens de strijd tegen de inlandse vijand (1870 tot 1910) en gedurende de Tweede Wereldoorlog aan de door Nederlanders bewoonde burger- en krijgsgevangenen-kampen (*'stelde weinig voor'*).

Leo van Bergen, die twee jaar geleden in het nieuws kwam met zijn studie over de militair-geneeskundige dienst (*'Waarde generaal: voelt u zich wel goed?'*), is er wederom in geslaagd een interessante bijdrage te leveren over het 'opereren' van 'medische instituten' in relatie tot het oorlogsbedrijf.

Leo van Bergen: Voor onze jongens een sigaar. Studiecentrum voor Vredesvraagstukken. Postbus 9108, 6500 HK Nijmegen 1993. 108 blz. f 17,50. (WH)

Felix de Kat

Op de achterkant van het stripboek *'Felix de Kat: Muizenissen'* staat met grote letters geschreven: *'De kat die weet waar Abraham de mosterd haalt'*. Dat suggereert alsof het over iemand zou gaan die overal van op de hoogte is, voor wie het leven weinig geheimen meer heeft.

Zo'n figuur komt in het geheel niet overeen met de kat Felix, de hoofdpersoon in dit stripboek. De uit drie of vier tekeningen

opgebouwde grapjes (vervaardigd door het Amerikaanse King Features Syndicate) zijn door de bank genomen nogal flauw en onbenullig. Een voorbeeld: Felix legt net de laatste hand aan een schilderij, een oceaanschip. Een hem voortdurend treiterend muisje schiet met een katapult op Felix. Deze bukt, kijkt vervolgens achterom en ziet tot zijn verbazing het geraakte schip zinken.

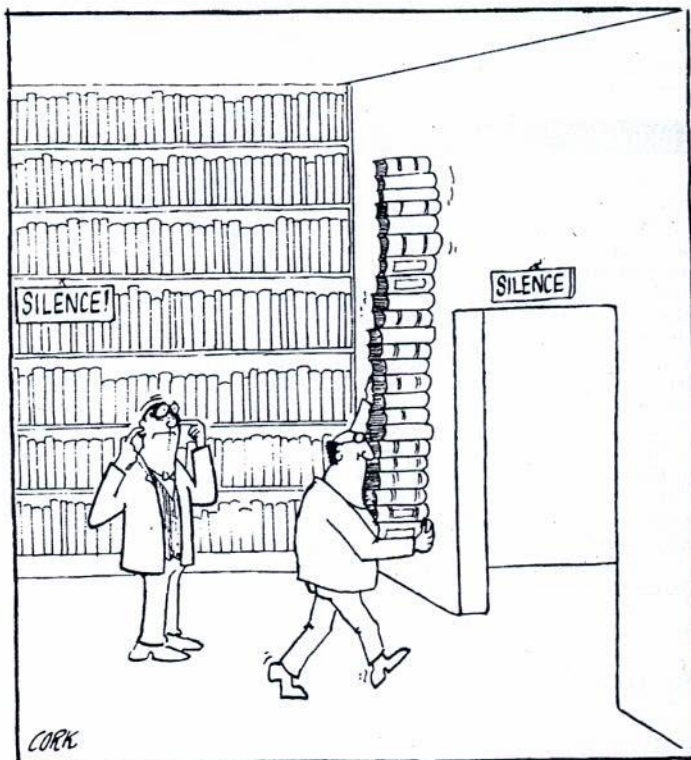
Natuurlijk is enige relativering, en zeker met betrekking tot humor, op zijn plaats. Immers dat wat de één leuk vindt, is volgens een ander niet te pruimen. En omgekeerd.

King Features Syndicate: Felix de Kat, Muizenissen. BZZToH, Den Haag 1993. 128 blz. f 9,90. (WH)

Magie in Nicaragua

'Nu zal Sofia tot rust komen, denkt Xintal. Haar lichaam zal dan een cocon worden en wanneer de jaguar, de slang en de vogel tot rijpheid zijn gekomen, zal zij opnieuw geboren kunnen worden en haar centrum kunnen vinden.'

Sofia is de hoofdpersoon in *'Dochter van de vulkaan'*, de tweede roman van de Nicaraguanse schrijfster Gioconda Belli (Managua 1948), die deze zomer in een vertaling van Dick Bloemraad verscheen bij De Geus/EPO. Xintal maakt, met doña Carmen en Samuel, deel uit van het sjamanistisch drietal dat Sofia steun en bescherming biedt bij haar eigenzinnige zoektocht naar haar afkomst en identiteit. Dat zoeken gaat gepaard met een fel verzet tegen de knellende huwelijksband met de macho René en tegen de bekrompen katholieke dorpsgemeenschap van Diriá, het gehucht dat op een uur rijden van Managua is gelegen op de koffiehellingen van de vulkaan de Mombacho. Met voorgaand citaat eindigt -

op driekwart van de roman - het hoofdstuk waarin de drie 'tovenars' een nachtelijk ritueel houden op een 'plek van macht' in het bos op de Mmombacho, hoog boven het Apoyo-meer, waar de bijgelovige boeren niet durven komen. Die ceremonie, kort voor Sofia's bevalling van een dochter, zal 'haar hart uit zijn klauwen verlossen' en een doorbraak in haar leven inluiden, doordat ze inzicht krijgt in de magische cirkelgang daarvan tot dan toe.

Evenals in Belli's eerste roman *De bewoonde vrouw* (De Geus-pocket f 15,-), waarmee deze dichteres doordrong in de internationale literatuur, vormt het verzet van vrouwen tegen de heersende mannelijke orde een hoofdthema. In die poëtisch-mystieke roman was dat de parallele vrijheidsstrijd van de Indiaanse Itzá tegen de Spaanse veroveraars eind 15e eeuw en van de jonge architecte Lavinia, de bewoonde vrouw, tegen het dictatoriale Somoza-bewind (Belli zat zelf in het Sandinistisch verzet). Halverwege *Dochter van de vulkaan* wordt het zo verwoord: *Als er naast de uitdaging om de ervaren en hoogmoedige grondbezitters uit de streek te tonen dat een homoseksueel en een vrouw even goed of betere oogsten kunnen produceren dan zijzelf iets is wat haar in het besturen van de hacienda heeft gefascineerd, dan is het de dagelijkse observatie van de aarde (...) die haar het diepst met de gaven van de zon en de elementen verbindt.*

Weer zo'n topser van Latijnsamerikaanse vertelkunst! Gioconda Belli: *Dochter van de vulkaan*. De Geus/EPO, Breda 1993. 315 blz. f 39,90. (FS)

Indiaanse 'tovenarij'

In 1960 maakte de 26-jarige Amerikaanse antropoloog Carlos Castaneda een studiereis door het zuidwesten van de VS, om onderzoek te doen naar het Indiaans gebruik van geneeskrachtige planten (o.a. peyotl). Hij ontmoette de Mexicaanse Yaqui-indiaan don Juan Matus, een oude 'man van kennis', een *brujo* (Spaans voor medicijnman, genezer, tovenaars), wiens leerling hij tien jaar zou worden. In 1968 publiceerde de Universiteit van Californië het verslag van zijn buitengewone ervaringen in de eerste vijf jaar. De vertaling verscheen bij De Bezige Bij in 1972 onder de titel *De lessen van Don Juan* en beleefde een reeks van herdrukken.

Er zouden tot 1987 nog zeven boeken volgen (latere vertalingen bij Servire). Stuk voor stuk boeiende, spannende en humoristische weergaven van Castaneda's diepgaande kennis-making met een aparte werkelijkheid, een 'onzichtbare' wereld, die slechts voor 'tovenars' - en niet zonder moeite - toegankelijk is. In de inleiding tot zijn achtste boek *De macht van de stilte* (Servire 1988) omschrijft Castaneda tovenarij als: *'het vermogen om energievelen te gebruiken, waarvan geen gebruik wordt gemaakt bij het waarnemen van de wereld, zoals wij die kennen. Tovenarij is een staat van bewustzijn. Tovenarij is het vermogen om iets waar te nemen dat je met je gewone perceptie niet kunt waarnemen.'*

Die andere manier van waarnemen - eerder ook wel 'de tweede aandacht' genoemd - wordt bereikt met methoden als 'zien' (anders dan kijken), 'sluipen' en bewust 'dromen' (meer dan gewoon dromen, dagdromen of fantaseren). Over die laatste methode om in een andere staat van bewustzijn te komen gaat het onlangs verschenen *'De kunst van het dromen'*. Daarin wordt ook verteld over de tovenaars uit het grijze verleden en hoe om te gaan met de werelden

van de anorganische wezens en de schaduwen. Minder makkelijk leesbaar dan Castaneda's vorige boeken, maar nog altijd geheimzinnig en intrigerend. Carlos Castaneda: *De kunst van het dromen*. Servire, Cothen 1993. 287 blz. f 39,-. (FS)

Droomtijd Aborigines

Bij Ankh-Hermes verscheen *'Het mysterie van de droomtijd. Het spirituele leven van de Australische Aborigines'* van James Cowan, vertaald door Gijsbert Kuypers, met kleurenfoto's van Colin Beard. De wetenschappelijke auteur doet een respectvolle poging tot eerherstel van de veertigduizend (!) jaar oude - en te lang voor primitief versleten - Aborigine-cultuur. Het bestaan van de oorspronkelijke bewoners van Australië is doordrongen van een diepgewortelde spiritualiteit en natuurverbondenheid. Begrippen als Droming en Droomtijd hangen hier nauw mee samen en worden door Cowan goed uitgelegd. Tijdens zijn vergelijkend onderzoek met andere, universele religies *'leerde ik het volk van de Aborigines te respecteren om hun essentiële menselijkheid'*, al-

dus Cowan, terwijl hij ook zijn bewondering uitspreekt voor *'de heldere wijsheid van hun denken'*. Frappant vond ik het ook hier uitvoerige informatie aan te treffen over een gelijksoortige figuur als de Indiaanse *brujo* (zie voorgaande recensie over Castaneda), die bij de Aborigines *karadji* heet. Cowan vergelijkt deze met de taoïstische *hsien* en vertelt o.a. dat de *karadji* kan 'zien' terwijl hij slaapt (mediteert) en zijn 'innerlijk oog' gebruikt om contact te maken met de geestenwereld.

Verder ondermeer hoofdstukken over de fundamentele betekenis van het landschap voor de Aborigines (uitbuiting en vernietiging ervan is desastreus voor het geestelijk leven van de bewoners), de Droomtocht (een periodiek persoonlijk vernieuwingsproces op basis van rituele samenwerking met de natuur), de wereld van de totems en de natuur als scheppend principe. Uit het laatste, meeslepde hoofdstuk *'Naar een nieuwe Droming'* tot slot nog twee citaten:

'Het zal niet de trationele mens zijn die uitsterft wanneer de laatste Aborigine of Sioux of Kalahari bosjesman deze aarde verlaat; het zal de geest zijn van de mens als partner van de natuur die tenslotte zal verdwijnen. Alleen dit is het waard om voor te vechten, niet de economische hegemonie of de industriële puinhopen die de aarde nu dreigen te verwoesten.'

'Mannen en vrouwen van goede wil, zowel Europeanen als Aborigines, moeten beginnen de mysteriën van de Droming als belangrijk te beschouwen voor hun eigen leven, hier en nu.' Een bijzonder leerzaam en geestverrijkend boek.

James Cowan: *Het mysterie van de droomtijd*. Ankh Hermes, Deventer 1993. 173 blz. geïll. f 39,90. (FS)

Vlucht uit Bosnië

Bij wat alweer het vijfde kwartet Globe-pockets is, dat In de Knipscheer vorige maand uitbracht, zitten dit keer twee pocket-primeurs. In *'Exit'* heeft Baukje Lieman het vluchtverhaal opgetekend van de Bosnische moslim Ibro Mensuri (een schuilnaam) uit het bergdorpje Jakupovic, boven Kozarac. Deze wegens rugklachten vervroegd gepensioneerde buschauffeur uit Sarajevo verhuisde in 1990 op 52-jarige leeftijd met vrouw en 8-jarig doch-

terte naar de provincie. Op 24 mei 1992 breekt voor de 95% moslimbevolking van Jakupovic de hel los. Al snel raakt Ibro van vrouw en kind gescheiden, wordt zijn dorp door de Servische cetniks geplunderd en verwoest en belandt hij, na getuige te zijn geweest van gruwelijke slachtingen, weldra in de gevangenenkampen van Omarska en Trnopolje. Hij ondergaat vreselijke verhoren en martelingen en ontkomt ternauwernood aan de hongerdood, maar ziet kans twee maanden later te ontsnappen. Na tien dagen weet hij uiterst moeizaam Porec in Kroatië te bereiken, waar hij vrouw en kind terugvindt. Als Ibro zich de volgende dag op het politiebureau meldt voor een vluchtlingendocument wordt hij als 'deserteur' opgepakt en naar Bosnië teruggebracht. Hij ontsnapt opnieuw en bereikt op 21 augustus weer Porec. Zijn vrouw schrijft hen dan direct in bij de Dienst Sociale

Hulpverlening voor een konvooi naar Nederland. Hier vroeg Ibro aan Baukje Lieman zijn verhaal - dat er één is van velen - op te schrijven. Het werd een, gedetailleerd en sober verteld, aangrijpend 'document humain'. Baukje Lieman: *Exit*. Globe-pocket nr. 17. In de Knipscheer, Amsterdam 1993. 155 blz.

De drie andere Globe-pockets uit dit najaarskwartet zijn: Nr. 18. Diana Ozon: *Stad sta stil*. Hierin vertelt de veelgevraagde podiumdichteres (Amsterdam, 1959) in rake poëzie het verhaal van haar huis, straat, buurt en stad. In deze pocket-primeur wordt Stad sta stil (1993) voorafgegaan door de debuutbundel *Hup de zee* (1986) en *De Ozon Expres* (1988), haar levensverhaal als rondtrekkend schrijfster (hier eerder besproken door Wim Heij), 321 blz.

Nr. 19. Angela Davis: *Zinnen op de vrijheid*. Een herdruk van de door Jos Knipscheer vertaalde autobiografie van deze beroemde zwarte strijdster - naast o.a. Malcolm X en Martin Luther King - tegen racisme en voor burgerrechten. 502 blz.

Nr. 20. Alice Walker: *De tuinen van onze moeders. Een zoektocht*. Een herdruk van de in 1986 bij Sara verschenen indrukwekkende verhalen- en essaybundel van de wereldberoemde schrijfster van *De kleur Paars*. 480 blz. Alle Globe-pockets kosten f 15,-. (FS)

Wim Heij
Frank Spoelstra

Raadslieden – waar en wie

Bureau	Naam	Telefoon bureau	Telefoon huis
't Harde	L.J.H. (Lex) Beekers	05255-8109	038-212656
Oirschot	I.L. (Immy) Beijer	073-881000, tst. 1564	
Seedorf	J. (Jacques) van den Blink	09-4942817510, tst. 2285	09-4942848629
Nunspeet	J. (Jan) den Boer	05771-1341, tst. 2492/2498	03210-18934
Rotterdam	K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer	010-4539911, tst. 341/381	03480-14787
Arnhem	E.Y. (Ellen) Bremer	085-718911, tst. 335	08308-21867
Den Helder	C.C. (Tineke) Dekker-Hundling	02230-52089	02991-3525
Utrecht	M. (Metske) Dekkinga	030-366444/45	033-803142
Steenwijk	A.B. (Adri) van Deurzen	05210-15422, tst. 2643	05220-62273
Den Helder	J. (Joop) Flokstra	02230-56820	072-641080
Seedorf	R.P. (Rob) Geene	09-48917510, tst 2285	09-4942812470
Den Helder	J.J. (Jaap) Geuze	02230-52089	075-703705
Assen	W.A. (Bart) Hetebrij	05920-58499	05947-13608
Weert	C.H. (Kees) van der Hilst	04950-82811, tst. 702	013-425425
Ede	A.H.T. (Ad) Hornis	08380-81826	030-937808
Ermelo	I.P. (Irma) Jacobs	03410-76000, tst. 7809/7810	03417-58156
Blomberg	F.G. (Frits) van der Kolk	09-4952358150 of 09-495235509259	09-4952356621
Hohne	B.J.T. (Ben) van der Linden	09-4950514700, tst. 249	09-4950518642
Schaarsbergen	J.J. (Joan) Merens	085-4532774	085-629745
Utrecht	B.M. (Beernoud) Moojen	030-366444/45	035-234907
Stolzenau	J.G.J. (Jan) Nauts	09-495761704290	09-495761687
Woensdrecht	V.J.B.M. (Vincent) Peeters	01646-92911, tst. 2654	01640-47215
Amersfoort	K.S. (Kees) Roza	033-607051	020-6323785
Nijmegen	P.W.M. (Peter) Samwel	080-276911, tst. 154/196	080-563833
Schaarsbergen	G. (Gerard) Snels	085-533377 of 532774	080-229069
Breda	J.W.F. (Jan) Sulman	076-273341	076-872688
Vught	J.E.M. (José) Verheyen	073-881000, tst. 1564	080-239840
't Harde	G.J. (Gerrit) Vlietstra	05255-8000, tst. 8109/8108	05250-3791
Rotterdam	M.C. (Mart) Vogels	010-4539341/281	033-952099
Hoofdraadsman	W.H. (Wim) Heij	03404-14436	05210-13657
Stafradsman	F. (Frank) Spoelstra	03404-14436 of 20906	05709-2575
Coornherthuis			
(raadsman)	M.J. (Marias) van Dorp	03404-14060	035-232142
(raadsvrouw)	C. (Carine) van Hinte	03404-14060	01727-13248
(raadsman)	J.M. (Joost) van Langen	03404-14060	08370-10205
(raadsvrouw)	M. (Marijke) van der Stigchel-Wijngaard	03404-14060	08382-1675

